

Egyházi Kulturális Javak Pápai Bizottsága

Az egyházi múzeumok pasztorális szerepe

Körlevél
2001. augusztus 15.

Fordította: Dr. Varga Lajos

Budapest, 2016, OKGyK
A német fordítással egybevetette: Broczky István
Lektorálta: P. Nagy Ferenc SJ

A mű eredeti címe:

La funzione pastorale dei musei ecclesiastici
Lettera Circolare
Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa
Città del Vaticano
15 agosto 2001.

Miután az Egyházi Kulturális Javak Pápai Bizottsága nemcsak a könyvtárakkal és a levéltárakkal foglalkozott,¹ hanem igazolta az (ingó és ingatlan)² művészeti-történeti örökség katalógizálásának és leltározásának sürgősségét és szükségességét, most az egyházi múzeumok felé fordul, hogy a jelentős, a szokásos módon már nem használatos művészeti és történelmi emlékeket fizikai értelemben megőrizték, jogilag megvédjék, és a pasztorális munkában felhasználják.

Ezzel az új dokumentummal az Egyházi Kulturális Javak Pápai Bizottsága további segítséget akar adni, hogy az Egyház tevékenységét a kulturális javak felhasználásával megerősítse, és ezáltal az új evangelizáció tekintetében újszerű humanizmus kialakulását segítse elő. A Pápai Bizottság elsődleges feladata ugyanis az, hogy tevékenysége által Isten egész népe, de mindenekelőtt a szakemberek (laikusok és klerikusok), pasztorális területen érvényre juttassák az Egyház hatalmas történelmi-művészeti örökségét.

A kereszténységre az jellemző, hogy „itt és most” (hic et nunc) minden nemzedéknek hirdeti az evangéliumot, és hűséges a Hagymányhoz (traditio). Az Egyház „az idők folyamán felhasználta a különféle kultúrák vívmányait, hogy igehirdetése által minden nép körében terjessze és kifejtse Krisztus üzenetét”.³ Ezért „a hit saját természete szerint arra irányul, hogy belső evangelizáló erővel rendelkező és kulturális értéket képviselő művészi formák és történelmi megnyilvánulások által fejezze ki magát, melyek iránt az Egyháznak a legnagyobb figyelmet kell fordítani”.⁴ Éppen ezért a régi keresztény országokban, de már az újabban evangelizált területeken is, a kulturális javak gazdag öröksége gyűlt össze, melyhez [a tárgyak] sajátos egyházi rendeltetése miatt különleges érték járul.

Ebben az értelemben egy egyházi múzeum is, az összes hozzá tartozó megnyilvánulásával együtt, szorosan kötődik az elmúlt idők egyházi életéhez, mivel látható módon dokumentálja azt a utat, melyet az Egyház évszázadokon keresztül a kultuszban, a katekézisben, a kultúrában és a szeretetszolgálatban maga mögött hagyott. Az egyházi múzeum tehát az a hely, amely nemcsak az emberi szellem tehetségét, hanem – a jelen biztosítékaként – a kulturális és vallási élet fejlődését dokumentálja. Ebből következik, hogy nem abszolút értelemben – azaz a pasztorális tevékenységének teljes környezetéből kiragadva – kell felfogni, hanem a teljes egyházi élettel összefüggésben, minden [egy] nemzet és kultúra történeti művészeti és kulturális örökségének vonatkozásában. Az egyházi múzeumnak ezért feltétlenül illeszkednie kell a pasztorális tevékenységek területébe, azzal a feladattal, hogy a történelmi-művészeti örökség átfogó megközelítésén keresztül az Egyház életét tükrözze vissza.

Keresztény értelemben az egyházi múzeumok teljes joggal tartoznak azokhoz a

1 Vö. PONTIFICIA COMMISSIONE PER I BENI CULTURALI DELLA CHIESA, Lettera circolare *Bibliotheca ecclesiastica nella missione della Chiesa* [AZ EGYHÁZI KULTURÁLIS JAVAK PÁPAI BIZOTTSÁGA: *Az egyházi könyvtárak feladatai*. Körlevél], 19 marzo 1994, Prot. N. 179/91/35 (*Enchiridion Vaticanum* 14/610-649); EAD., Lettera circolare *La Funzione pastorale degli archivi ecclesiastici*, 2 febbraio 1997, Prot. N. 274/92/118 (opuscolo, Città del Vaticano 1997) – Magyarul olvasható: Római Dokumentumok IX. AZ EGYHÁZI KULTURÁLIS JAVAK PÁPAI BIZOTTSÁGÁNAK DOKUMENTUMA: *Az egyházi levéltárak szerepe a lelkipásztori életben*. Körlevél. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 1998.

2 Vö. PONTIFICIA COMMISSIONE PER I BENI CULTURALI DELLA CHIESA, Lettera circolare *Necessità e urgenza dell'inventarizzazione e catalogazione dei beni culturali della Chiesa*, 8 dicembre 1999, Prot. N. 140/97/162 (opuscolo, Città del Vaticano 1999). – Magyarul olvasható: Római Dokumentumok XXXIII. AZ EGYHÁZI KULTURÁLIS JAVAK PÁPAI BIZOTTSÁGA: *Az egyházi kulturális javak leltározásának és katalógizálásának szükségessége és sürgőssége*. Körlevél. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2006.

3 CONCILIO ECUMENICO VATICANO II, Costituzione pastorale *Gaudium et Spes*, 7 dicembre 1965, n. 58. – Magyarul olvasható: *Lelkipásztori konstitúció az Egyház és a mai világ viszonyáról „Gaudium et spes”*. In.: *A II. Vatikáni Zsinat tanítása. A zsinati döntések magyarázata és okmányai*. Szerk.: Dr. Cserháti József, Dr. Fábrián Árpád. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, (é.n.) Ilyen zsinati tanácsadás nyert kifejezést más szövegrészekben (*Ad Gentes* n. 21), megismételte – többek között – II. János Pál pápa *Slavorum Apostoli* kezdetű enciklikájában, 1985. június 2-án, n. 21 (*Enchiridion Vaticanum* 2/1554-1614).

4 GIOVANNI PAOLO II. (II. JÁNOS PÁL) MOTU PROPRIO *Inde a Pontificatus Nostri initio*, 25 marzo 1993. Proemio (*L'Osservatore Romano*, 5 maggio 1993, p. 1 e 5).

szervezetekhez, melyeket „az Egyház küldetésének szolgálatába állított”⁵ kulturális javak bemutatására és hasznosítására rendelték. Ezért oly módon kell megszervezni azokat, hogy képesek legyenek közvetíteni a szentet, a szépet, a régit és az újat. Tehát az egyházi múzeumok integráns részei az Egyház kulturális megnyilvánulásainak és pasztorális tevékenységének.

A rendeltetészerű használaton kívülre került, elhagyott, őrizetlen történeti-művészeti örökség megfelelő megőrzést nyerhet és megfelelő módon hozzáférhetővé tehető az egyházi múzeumokban. Valójában azon kell fáradozni, hogy a használatban lévő és a használaton kívüli javak kölcsönös kapcsolatba kerüljenek egymással úgy, hogy múltba pillantás lehetőségét, aktuális működőképességet és továbbvezető távlatokat biztosítsanak az érintett régió előnyére: így tehát össze kell kapcsolni egymással a múzeumokat, műemlékeket, berendezési tárgyakat, szentképeket, a népi áhítat emlékeit, a levéltárakat, könyvtárakat, gyűjteményeket és minden más helyi szokást. Egy kultúrában, melyet néha megérint a szétesés veszélye, olyan kezdeményezésekre van szükség, melyek számunkra újra felfedik mindazt, ami kulturálisan és spirituálisan a közösséghez tartozik, és pedig nem szigorúan turisztikai, hanem sokkal inkább humanista értelemben. Ez alapján valóban újra felfedezhetjük a történeti, művészeti és kulturális örökség célját és rendeltetését, úgy, hogy az kulturális kincsként használható legyen.

A leírt kiindulási helyzet szerint az egyházi múzeum a legfontosabb vonatkoztatási ponttá válhat, mely körül a múlt újraértelmezésének és a jelen felfedezésének terve annak legjobb és néha ismeretlen szempontjai alapján megvalósulhat. Továbbá az egyházi múzeum úgy működik, mint koordinálási hely a megőrző tevékenység, az emberek képzése és meghatározott területen a keresztény hithirdetés számára. A múzeum szervezetének ezért követnie kell a szociális, politikai és kulturális fejlődést, és magáévá kell tennie az érintett régióra – földrajzi területre – kialakított pasztorális terveket.

Bármennyire fontosak is a muzeális intézmények az Egyházban, a kulturális javak védelme és megőrzése mindenekelőtt a keresztény közösség [egyházközség] feladata marad. Az egyházközségnek meg kell értenie saját múltjának jelentését, teljesebbé kell tennie a helyhez tartozás tudatát, ahol él, és figyelembe kell vennie a művészeti és kulturális örökség pasztorális jellegét. Arról van tehát szó, hogy kritikus szemlélettel tudatosságot alakítsunk ki a történelmi-kulturális örökség bemutatásával kapcsolatban, melyet az idők változásai során létrehoztak a különböző, egymás után következő kultúrák az Egyház közreműködésével, amely széles látókörű megrendelőként és ugyanúgy a régi emlékek éber megőrzőjeként jelent meg.

Nyilvánvaló tehát, hogy az egyházi múzeumok kialakításához és működtetéséhez egyháztani alapok, teológiai távlatok és lelkiismereti dimenzió szükségesek, mivel ezek az intézmények csak ilyen értelemben képesek egy adott pasztorális tervbe illeszkedni. Bár a jelen körlevél nem akar túlságosan belemélyedni a fenti észrevételekbe, de belőlük kiindulva általános jellegű és túlnyomórészt gyakorlati megfontolásokat kíván nyújtani az egyházi múzeumok jelentőségéről és szerepéről az egyházi és a társadalmi élet kereteiben. Az egyházi múzeumok eredetisége és hatékonysága abból a környezetből adódik, amelynek a múzeum szerves része.

1. Az Egyház történeti – művészeti és kulturális – örökségének megőrzése

1.1 A történeti – művészeti és kulturális – örökség jelentősége

Az Egyház kulturális javai a keresztény közösség közvetlen öröksége és tulajdona. Egyidejűleg a keresztény üzenet általános dimenziója alapján, bizonyos értelemben az emberiség

⁵ Az egyházi kulturális javak magukba foglalják mindenek előtt a festészet, a szobrászat, az építészet, a mozaikművészet örökségét, melyeket az Egyház missziójának szolgálatába állítottak. Ezekhez kell azután kötni az egyházi könyvtárakban őrzött könyveket és az egyházi intézmények levéltáraiban őrzött dokumentumokat. Ehhez kapcsolódnak később az irodalmi, színházi, filmszínházi munkák, a tömegtájékoztatási eszközök által előállított eszközök is. GIOVANNI PAOLO II. (II. JÁNOS PÁL) *Allocuzione ai partecipanti alla I „Assemblea Plenaria della Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa*, 12 ottobre 1995, n. 3 (*L'Osservatore Romano*, 13 ottobre 1995, p. 5).

egészehez tartoznak. Céljukat az Egyház küldetéséhez rendelték, az emberi fejlődés és a keresztény evangelizáció kettős, egymást hatékonyan kiegészítő dinamizmusában. Jelentésükben hangsúlyossá és láthatóvá teszik a hit inkulturációs munkáját.

Az Egyház kulturális javai, melyek számunkra történeti emlékké válnak, valóban lehetővé teszik, hogy különböző nemzedékek alkotásain keresztül újból felfedezzük azok hitének útját. Művészi értékük által nyilvánvalóvá teszik a helyi művészek, kézművesek és mesterek alkotó képességét, akik az érzékelhetőben kívánják kifejezni saját vallásos gondolataikat és érzéseiket, valamint a keresztény közösség áhítatát. Kulturális tartalmukkal közvetítik korunk társadalmának az emberi és keresztény bölcsesség egyéni és társadalmi történetét egy meghatározott régióban, és egy meghatározott történelmi időszak vonatkozásában. Liturgikus jelentésük által különösképpen az istentisztelethez rendelték. Egyetemes rendeltetésük révén bárkinek lehetővé teszik az Egyház kulturális javainak hasznélvezetét anélkül, hogy azok kizárólagos birtokosává válják.

Magyarázó utalás arra az értékre, melyet az Egyház saját kulturális javaihoz hozzáad: „a keresztény közösségek és különösképp az egyházi intézmények azon akarata, hogy az apostoli kortól kezdve összegyűjtsék a hit tanúbizonyságait, és ápolják azok emlékét, kifejezi a történelem utóbbi időszakában élő Egyház egységességét és folytonosságát”.⁶ Ebben az összefüggésben az Egyház fontosnak tartja örökségének továbbadását, mely kulturális javaiból származik. Azok valóban a hagyománylánc lényeges tagját jelentik meg, az evangelizáció látható emlékeit képezik, és a pasztoráció egyik eszközévé válnak. Ebből következik tehát „restaurálásuk, megőrzésük, leírásuk, megvédésük kötelezettsége”⁷ azzal a céllal, mely „értéküket kiemeli, ezzel jobb megismerésüket és megfelelő használatukat mind a katekézisben, mind a liturgiában előmozdítja”.⁸

Az Egyház kulturális javaihoz tartozik az a hatalmas történeti és művészeti örökség, amely a világ minden részén különböző mértékben szétszórva található. Önazonosságát az egyházi használatnak köszönheti, ezért nem lehet kiszakítani ebből a környezetből. Ezért ki kell dolgozni a történelmi és művészeti örökség egyetemes, és egyidejűleg a környezettel kapcsolatos hasznosításának stratégiáit, hogy az a maga gazdag változatosságában hasznosítható legyen. Így mindent, ami például liturgikus reformok miatt használaton kívülre került, vagy régisége miatt többé nem használható, kapcsolatba kell hozni azokkal a javakkal, amelyek használatban vannak, azzal a céllal, hogy nyilvánvaló legyen az egyháznak azon érdekeltsége, hogy változatos kulturális szerkezetben és különböző stílusok segítségével a katekézist, a kultuszt, a kultúrát és a karitatív szolgálatot kifejezésre juttassa.

Azért, hogy az Egyház elkerülje a tárgyak elkülönítését, a szétszóródás lehetőségét vagy más (állami, civil, privát) iparművészeti múzeumoknak való átadás veszélyét, amikor erre szükség van, saját „múzeumraktárakat” alapít, melyek biztosítani tudják a tárgyak megőrzését és hasznosításukat egyházi környezetben. A csekélyebb művészi értékű tárgyak is tanúsítják az adott közösség buzgó fáradozását, amely azokat létrehozta, és képesek részt venni a mai közösségek identitásának formálásában. Ezen tárgyak számára tehát megfelelő „múzeumraktárakat” kell létrehozni. Minden esetben szükséges az, hogy az egyházi hatáskörbe tartozó múzeumokban és raktárakban megőrzött művek közvetlen kapcsolatban maradjanak az egyházi intézmények által még használatban lévőekkel.

1.2 Kiindulás a történeti művészeti és kulturális örökség megőrzéséhez

Egészen eltérőek azok az eljárásmodok, melyek alapján az egyes kultúrákban az áthagyományozott kulturális örökség védelméről gondoskodnak. Így például Nyugaton és a hozzá tartozó kultúrákban az elmúlt idők emlékét azáltal ápolják, hogy az elavult, használaton kívülre került tárgyakat történeti-művészeti jelentőségük, vagy egyszerűen emlékértékük miatt őrzik meg.

6 PONTIFICIA COMMISSIONE PER I BENI CULTURALI DELLA CHIESA, Lettera circolare *La funzione pastorale degli archivi ecclesiastici*, cit. n. 1.1. – Magyarul olvasható: AZ EGYHÁZI KULTURÁLIS JAVAK PÁPAI BIZOTTSÁGÁNAK DOKUMENTUMA: Körlevél. *Az egyházi levéltárak szerepe a lelkipásztori életben*. N. 1.1.

7 II. JÁNOS PÁL PÁPA 1995. október 12-én kelt Allokúciója cit. n.4.

8 Uo.

Más kultúrákban ezzel szemben a régi idők emlékeinek ápolása túlnyomó többségben az elmúlt tettek és események szóbeli elbeszélésével hagyományozódik át, gyakran azért is, mert a fellelt tárgyak megőrzése nem ritkán klimatikus okok miatt nehéznek bizonyul. Végül ismét más esetekben a megőrzés az eredeti anyag és a stílusjegyek pontos figyelembevételével a műtárgyak reprodukciójával történik. Minden népben létezik azonban a múlt emlékeinek élő tudata, mint értékhordozó, amelyet nagy gonddal ápolni kell.

A régi keresztény hagyományokkal rendelkező országokban a történelmi-művészeti örökség, mely az évszázadok során folyamatosan új kifejezési formák által gazdagodott, és egész generációk számára a katekézis és a kultusz előnyös eszközévé vált, a legújabb időkben, olykor-olykor a szekularizáció következtében, szinte kizárólagos esztétikai jelentőséget nyer. Ezért fontos, hogy az egyházak alkalmas módszerek segítségével kiemeljék a történelmi-művészeti örökség összetett mivoltát úgy, hogy a tárgy esztétikai értékében ne különüljön el teljesen pasztorális funkciójától, sem pedig ne váljon el történelmi, szociális, területi, áhítatbéli összefüggésétől, melynek sajátos kifejezése és bizonyítéka.

Egy egyházi múzeum az érintett régióban gyökerezik, az Egyház tevékenységéhez közvetlenül kapcsolódik, valamint látható bizonyítéka ezek történelmi emlékezetének. Nem korlátozódik pusztán „régiségek és ritkaságok gyűjteményére”, mint ahogy Paolo Giovio és Alberto Lollio a reneszánszban értelmezték, hanem vallásos jellegű műveket és tárgyakat őriz, azért, hogy azokat bemutassa. Egy egyházi múzeum nem is a „Museum”, vagy „a Múzsák temploma” a fogalom etimológiai értelmében – ami az egyiptomi Alexandriában a Ptolomaios Soter alapítására emlékeztet – hanem mindig az az épület is, melyben az Egyház történelmi művészeti és kulturális örökségét őrzik. Még abban az esetben is, ha oly sok kézműves tárgy már nem szolgál meghatározott egyházi célt, üzenetet közvetít, amelyet a régmúlt korok keresztény közösségei átadni akartak a következő generációknak.

Ezen megfontolások fényében fontos tehát, hogy határozott módszereket fejlesszünk ki a történelmi-művészeti örökség egyházi értelemben megfelelő bemutatására és megőrzésére. Ezeknek a stratégiáknak a következő kötelezettségeken kellene alapulniuk:

- kifejezetten erre a célra, egyházmegyei és nemzeti szinten alapított intézmények által nyújtott támogatás ezen örökség védelmére;
- az Egyház kulturális javainak ismerete nemcsak valódi rendeltetésük és történetük alapján, hanem sajátosságaiké is, szisztematikusan készített leltárak és katalógusok által;⁹
- a műtárgyak elhelyezése ténylegesen átélt szociális, egyházi és áhítattörténelmi összefüggésekben;
- az elmúlt idők műtárgyainak szemlélete korunk egyházi és kulturális tapasztalata alapján;
- a múlt ilyen műveinek megőrzése és esetleges jelenkori felhasználása pasztorális területen.¹⁰

Azért, hogy ezeket a feladatokat ellássák, olyan egyházi múzeumok alapítása szükséges, amelyek azáltal, hogy egy meghatározott tájegység történelmi és művészeti örökségével kapcsolatban vannak, a kulturális élet központjainak szerepét is képesek átvenni. Egyre fontosabb az Egyházban a kulturális javak területéért felelős különböző hivatali ágazatok ésszerűsítése is. Ahol ez lehetséges, fáradozni kell a fent említett egyházi intézmények és a megfelelő civil szervek közötti együttműködés formáinak megteremtésén azért, hogy együttes célokban állapodjanak meg.

9 Vö. SACRA CONGREGAZIONE PER IL CLERO, Lettera circolare *Opera Artis* de cura patrimonii storico-artistici Ecclesiae, ad Praesides Conferentiarum Episcopaliū, 11 aprile 1971 (AAS 63 [1971] p. 315-317); *Codex Iuris Canonici* (1983), can. 1283 nn. 2-3.; PONTIFICIA COMMISSIONE PER I BENI CULTURALI DELLA CHIESA, Lettera circolare *Necessità e urgenza dell'inventariazione e catalogazione dei beni culturali della Chiesa*, cit. – Magyarul olvasható: Római Dokumentumok XXXIII. AZ EGYHÁZI KULTURÁLIS JAVAK PÁPAI BIZOTTSÁGA: Körlevél. *Az egyházi kulturális javak leltározásának és katalógizálásának szükségessége és sürgőssége*, cit.

10 SEGRETERIA DI STATO, Lettera circolare ai Vescovi d'Italia per la conservazione, custodia e uso degli archivi e delle biblioteche ecclesiastiche, 15 aprile 1923, Prot. N. 16605 (M. VISMARA MISSIROLI, *Codice dei Beni Culturali di interesse religioso. I. Normativa Canonica*, Milano 1993. p. 188-196). EAD., Lettera circolare agli Ordinari d'Italia, 1 settembre 1924, Prot. N. 34215 (u.o., p. 196-198).

1.3 Történelmi utalások a történeti-művészeti örökség megőrzésére

Mindenki számára ismert, hogy az Egyház teljes történelme folyamán elkötelezett módon gondoskodott történeti és művészeti örökségéről, kiindulva a pápák, az ökumenikus és helyi zsinatok, valamint az egyes püspökök megnyilatkozásaiból. Ez a gondoskodás ugyanígy kifejezésre jutott mind a műalkotások beszerzésénél, melyeket elsődlegesen az istentiszteletra és a megszentelt helyek ékesítésére rendeltek; mind ezen műtárgyak kezelésében és megőrzésében.¹¹

Értékes műtárgyak megőrzésére – közöttük mindenekelőtt a liturgikus felszerelésekre és az ereklyékre a hozzájuk tartozó ereklyetartókkal – már a késő antik kortól kezdve a székesegyházhoz vagy a kultusz más kiemelkedő helyéhez (pl. kegyhelyek) kapcsolódóan létrehozták az úgynevezett „kincstárakat”, nagyon gyakran a sekrestye egy mellékhelyiségében, az erre a célra tervezett szekrényekben (armarium), illetve tartókban (scrinium). Ezek a gyűjtemények elsősorban a legünnepélyesebb szertartásokon használt különleges értékű kultusztárgyak raktárai voltak; emellett bizonyos reprezentatív értékkel is rendelkeztek, különösen a rendelkezésre álló híres ereklyék jelenléte miatt, és nem utolsósorban aranytartálékként is szolgáltak szükséghelyzetben. Ragyogó példa erre a „Pápai Sekrestye” a Vatikánban.

A középkori kincstárakat mindenképpen igazi gyűjteményeknek tekinthetjük, melyeket a gyakorlati használatból (átmenetileg vagy véglegesen) kivont és különleges intézményi ellenőrzés alá helyezett tárgyakból állítottak össze. Ugyanakkor az ott összegyűjtött tárgyakat megfelelő helyeken és körülmények között kiállították, hogy a közönség megcsodálhassa. A különbség az ilyen gyűjtemények és az antik tárgyak magángyűjteménye között abban áll, hogy a „kincstárak” nem egyetlen személy, hanem intézmények tevékenységéből valósultak meg, és így a nyilvánosság számára elérhetőek maradtak. Európa legrégebb kincstárai között kell említenünk a Saint-Denis apátságot Franciaországban és az itáliai Monza székesegyházának kincstárát, mindkettőt a VI. században alapították. A leghíresebb középkori kincstárak között megnevezzük a római Sancta Sanctorum-ot, a velencei Szent Márk bazilikát, és a milánói Szent Ambrus székesegyházat; a Saint Foy de Conques kegyhelyét és a Verdun-Metz-i katedrális (Franciaország); a kölni, az aacheni és a regensburgi dómot (Németország); az Camera Santá-t Oviedóban (Spanyolország); a clonmacnoise-i katedrális (Írország). A fent említett kincstárak közül több leltárakkal vagy katalógusokkal rendelkezik, melyeket az évszázadok folyamán különböző módon állítottak össze.

A régi, értékes vagy egyszerűen különleges tárgyak egyéni összegyűjtése – amely már a XIV. század óta dokumentált – a lelkészek részéről is gyakorlatban volt. A klasszikus alkotások legnagyobb gyűjteményei közé – melyek az antikvalitással kapcsolatos újjáéledt humanista érdeklődés következményeként a XV. század óta alakultak ki – sorolhatjuk a pápák és a bíborosok ösztönzésére alakult gyűjteményeket. Ebben az összefüggésben a muzeológia történetében alapvető eseménynek számít, hogy IV. Sixtus pápa elhatározása alapján néhány antik bronz szobrot állítottak ki a Campidoglión 1471-ben, azzal a céllal, hogy a római nép emlékébe idézzék, hogy ezek a szobrok egykor a római népé voltak. Elsőként találkozhatunk azzal, hogy egy uralkodó kezdeményezésére művészeti alkotásokat a nagyközönség számára elérhetővé tesznek. Ez az elképzelés a XVIII. század végétől érvényesül, és a Kapitóliumi Múzeum, Rómában a Vatikáni Múzeumok, valamint Európa legjelentősebb fővárosaiban a nagy nemzeti múzeumok megnyitásához vezet.

A tridenti zsinat utáni időszakban, amikor az Egyház kulturális területen jelentős szerepet töltött be, Federigo Borromeo bíboros, milánói érsek – hogy csak egyetlen példát említsünk – úgy értelmezte saját képgyűjteményét, mint őrzési helyet, és ugyanakkor mint nyitott, válogatott közönségnek szánt képzési központot. Ezért támogatta gyűjteményéhez kapcsolódóan 1609-ben a Bibliotheca Ambrosiana és 1618-ban a Festészeti, Szobrászati és Építészeti Akadémia létesítését; és 1625-ben „Musaeon” néven kiválóan illusztrált katalógust tett közzé. Ezekben a kezdeményezésekben, melyekben a kor arisztokratikus társadalma a mecénatúra tipikus modelljeit veszi át, világosan megjelenik a könyvtár–múzeum–iskola közötti integráció, hogy egységes

11 Bőséges áttekintést nyújt az 1. fejezet a Tanítóhivatal közbelépéseiről, melyeket a kulturális javak érdekében tett, egészen az antikvitásig visszamenően. Ennek a Pápai Bizottságnak az utolsó körlevele: *Necessità e urgenza dell'inventarizzazione e catalogazione dei beni culturali della Chiesa*, cit. – Magyarul: *Az egyházi kulturális javak leltározásának és katalógizálásának szükségessége és sürgőssége*, cit.

képzési és kulturális tervezés legyen megvalósítható.

A 16. és a 17. század közötti időszakban egymás után jelennek meg a múzeumok új típusai, túlnyomórészt pedagógiai és didaktikus céllal. Ezek később egyházi területen széles körben el is terjedtek, mint tudományos múzeumok, amelyekkel szemináriumokat, kollégiumokat és más, mindenképp a jezsuita rendhez kötődő oktatási intézményeket láttak el.

Idővel a kincstárak mellett létrejönnek a dómúzeumok és a dómépítészeti műhelyek múzeumi azzal a céllal, hogy az általában már nem használatos, magukból a székesegyházakból vagy ezek sekrestyéiből származó műtárgyakat és kultikus (vagy más természetű) tárgyakat megőrizték és kiállítsák. A XIX. század végétől a XX. század elejéig jelennek meg az első egyházmegyei múzeumok, melyek hasonlóak az előbb említett múzeumokhoz, de a város és az egyházmegye más templomaiból is származó műtárgyakat, melyeket ezekben bemutatnak, azért gyűjtötték össze egyetlen székhelyre, hogy megmentse azokat az elhanyagolástól és a szétszóródástól. Hasonló céllal alapították aztán a szerzetesközösségek múzeumait is.

1.4 Az egyházi múzeumokat érintő törvényalkotói megnyilatkozások

A Pápai Állam törvényhozása az 1800-as évek elején, az antik és a művészi alkotások megvédésével és megőrzésével kapcsolatban megerősítette a különböző pápáknak a XV. századtól kezdve hozott rendelkezéseit azzal a szándékkal, hogy megálljt parancsoljon a római korból származó emlékek megsemmisítésének és a klasszikus művek szétszóródásának. A megnyilatkozások ezenkívül a múzeumi élet területére vonatkozóan modern és újító gondolatokat is tartalmaznak. A híres Chirograf (a Pápa levél formában, kéziratban készített leirata), melyben VII. Pius 1802. október 1-jén intézkedik, hogy a fölérendelt állami intézmények kötelesek „gondoskodni arról, hogy a műemlékek és az antikvitás szép művei [...] mint valódi prototípusok és a szép példái tiszteletből, valamint az iskolai oktatás és képzés számára megőrzésre kerüljenek, és más ritkaságok felfedezése által számuk gyarapodjon”.¹² Sőt kijelenthetjük, a régészeti leleteknek és nagy részben más műtárgyaknak az állam határain kívül történő elidegeníthetlensége és eladhatatlansága elve alapján lehetséges az, hogy a köz számára történő, oktatási és képzési célú felhasználás alapgondolatai komoly jelentőséggel rendelkeznek. Ezért az a döntés született, hogy az akkori szűkös anyagi helyzet ellenére is használni kell a közösség anyagi forrásait, „hogy érdekes tárgyak megszerzésével múzeumaink raktárai gyarapodjanak; abban a bizonyosságban, hogy a szépművészetek célirányos támogatására szánt összeg bőségesen megtérül az által a mérhetetlen haszon által, melyhez az alattvalók [polgárok] és az állam ezáltal hozzájutnak”.¹³

A Szentszéknak a XX. században kiadott, a múzeumokat érintő előírásai ugyan Olaszország püspökeihez szóltak, de hasonlóképpen érvényesnek tekinthetjük azokat az egyetemes Egyház számára is. Ezek általában nem kizárólag a muzeális intézményekre vonatkoznak, hanem tágabb keretek közé tartoznak, amely a levéltárakat, könyvtárakat, a szakrális művészetek egészét magába foglalja olyan látásmód szerint, mely a kulturális javakat pasztorális szempontból tekinti. Ebben az összefüggésben helyes emlékeznünk az Államtitkárság 1923. április 15-én kelt körlevelére, mely tanácsolja, hogy „ahol még nincs, alapítsanak egyházmegyei múzeumot, [...] szervezzék meg jól a püspöki székhelyen vagy a székesegyház mellett.”¹⁴ Hasonlóképpen említeni kell Pietro Gasparri bíboros 1924. szeptember 1-jén kiadott második levelét. Ebben közli az olasz püspökökkel a Szakrális Művészetek Pápai Központi Bizottságának megalapítását Olaszországban, és úgy rendelkezik, hogy minden egyházmegyében létre kell hozni a szakrális művészetek egyházmegyei,

¹² PIO VII, *Chirografo sulla conservazione dei monumenti e sulla produzione di belle arti*, 1 ottobre 1802, contenuto nell'*Editto del Camerlengo di S.R.C. Cardinal Doria Pamphilj* (A. EMILIANI, *Leggi, bandi e provvedimenti per la tutela dei beni artistici e culturali negli antichi stati italiani, 1571–1860*, Bologna 1978, p. 110–125).

¹³ Uo. n. 10. A *Chirographában* lévő elvek a következő neves kiadvány alapján állnak: *Editto del Cardinale Camerlengo Bartolomeo Pacca, sopra le antichità e scavi*, 7 aprile 1820 (A. EMILIANI, *Leggi, bandi e provvedimenti*, cit., p. 130–145), amely – az ásatások, a megőrzés, az antik és modern művészi értékek forgalmazása tárgyában hozott rendelkezéseivel – a kulturális javak tekintetében a modern törvényhozás egyik alampüvének tekinthető.

¹⁴ SEGRETERIA DI STATO, *Lettera circolare ai vescovi d'Italia per la conservazione, custodia ed uso degli archivi e delle biblioteche ecclesiastiche*, 15 aprile 1923, cit.

illetve regionális bizottságát, melynek feladata többek között „az egyházmegyei múzeumok kialakítása és rendezett felépítése”.¹⁵ Hasonló rendelkezéseket bocsátott ki a Zsinati Kongregáció (Congregazione del Concilio) 1939. május 24-én kiadott „Disposizioni” iratában,¹⁶ ahol az ilyen intézményeknek célkitűzéseként ajánlották azon művek megőrzését, melyek különben elkallódnának. A fent említett Pápai Központi Bizottság azokban az években a felelős állami intézményekkel együttműködve egy iránymutatás-sorozatot dolgozott ki az olasz egyházmegyéknek egyházmegyei múzeumok létrehozására és kezelésére.¹⁷

Valóban egyetemes érvényű ezzel szemben a Papi Kongregációnak 1971. április 11-én, a püspöki konferenciák elnökeihez írott körlevele, mely rendelkezik a liturgikus reform következtében többé már nem használatos „műtárgyak és kincsek” egyházmegyei vagy egyházmegyei múzeumban való megőrzéséről.¹⁸

Azonban sem az 1917-es, sem az 1983-as CIC-ben, sem pedig a keleti egyházak kánonjogi gyűjteményében nem említik a múzeumokat, jóllehet egyébként világos utalások vannak a művészeti és történeti örökség védelmére és megőrzésére.¹⁹

Az, hogy az Egyház eközben ugyanolyan mértékben, mint a jobban rendezett levéltárakat és könyvtárakat, a múzeumokat is minden tekintetben kulturális és pasztorális intézménynek tekinti, immár nyilvánvaló tény, mely világosan kitűnik az 1988-ban kiadott „*Pastor Bonus*” Apostoli Constitutióból. Tehát ezzel történt meg ennek a Pápai Bizottságnak az alapítása, melynek megbízata az, hogy működjön együtt a részegyházakkal és a püspöki hivatalokkal múzeumok, levéltárak és könyvtárak alapítására, hogy „így szakszerűen valósítsák meg az egyházmegye egész területén a teljes művészeti és történeti örökség összegyűjtését és megőrzését, hogy minden érdeklődőnek rendelkezésére álljon”.²⁰

2. Az egyházi múzeum sajátossága, célja és tipológiája

2.1 Sajátossága

2.1.1 Az egyházi keretek között való őrzés

Azért, hogy az egyházi múzeumok sajátosságát megértsük, ki kell emelni azt a tényt, hogy az Egyház kulturális javainak haszonélvezete elsődlegesen és alapvetően keresztény kulturális környezetben valósul meg. Ténylegesen az Egyház történeti-művészeti öröksége nem múzeumi célra jött létre, hanem azért, hogy a kultuszt, a katekézist, a kultúrát és a felebaráti szeretet szolgálatát kifejezésre juttassa. Azonban az idők folyamán a pasztorális igények és az emberek ízlése megváltozásával sok tárgy elavulttá vált, úgyhogy megőrzésük problémája azzal a végső céllal merül fel, hogy biztosítható legyen történeti és művészeti értékük megmaradása. Az anyagi megőrzés és az illetéktelen beavatkozástól való megóvás néha radikális megoldásokat kíván, mivel tovább növekszik – kerülő utakon is – az elkallódás veszélye. Ilyen esetekben az egyházi

15 SEGRETERIA DI STATO, *Lettera circolare agli ordinari d'Italia*, 1 settembre 1924, cit.

16 SACRA CONGREGAZIONE DEL CONCILIO, *Disposizioni per la custodia e conservazione degli oggetti di storia ed arte sacra in Italia*, 24 maggio 1939 (AAS31 [1939] p. 266–268).

17 PONTIFICIA COMMISSIONE CENTRALE PER L'ARTE SACRA IN ITALIA, *Schema di regolamento per i Musei diocesani* (G. FALLANI, *Tutela e conservazione del patrimonio storico e artistico della Chiesa in Italia*, Brescia 1974, p. 225–229); EAD., *Schema di verbale di deposito in Musei statali* (u.o., p. 230–232); EAD., *Norme relative al prestito di opere d'arte di proprietà di Enti ecclesiastici* (u.o., p. 232–235).

18 SACRA CONGREGAZIONE PER IL CLERO, *Lettera circolare Opera Artis*, cit., n. 6.

19 *Codex Iuris Canonici* (1983), can. 638 § 3, 1269, 1270, 1292, 1377 (ajándékozások, eladások és elidegenítések); can. 1189 (képek restaurálása); can. 1220 § 2 és 1234 § 2 (a kegytárgyak és értékes tárgyak biztonsága és láthatósága); can. 1222 (olyan templomnak a profán célokra való igénybevétele, melyet többé nem használnak kultikus céllal); can. 1283 és 1284 (az adminisztrátorok kötelezései; leltárak).

Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium (1990), [CCEO] can. 278 (felügyelet); can. 873 (átalakítás profán célra); can. 887 § 1, 888, 1018, 1019, 1036, 0449 (elidegenítés); can. 887 2§ (restaurálás); can. 1025, 1026 (leltározás).

20 GIOVANNI PAOLO II. *Costituzione Apostolica Pastor Bonus*, 28 giugno (AAS 80 [1988] p. 885–886) art. 102.

múzeumok alapításának sürgőssége nyilvánvaló, hogy a keresztény történelem tanúbizonyosságait és annak sajátos művészi-kulturális kifejezésformáit megfelelő helyeken gyűjtsék, és miután szakmai szempontok szerint rendezték azokat, nyilvánosan kiállíthatóak legyenek.

Az egyházi múzeumok tehát szorosan kötődnek a részegyházakhoz és ezeken belül azokhoz a közösségekhez [egyházközségekhez], melyek hatására létrejöttek. Azok „nem élettelen talált tárgyak raktárai, hanem élőhelyek, amelyekben a hívek közösségének szellemisége és lelkesége az utókorra marad”.²¹ Tehát az egyházi múzeum nem csupán a használaton kívüli, kiöregedett tárgyak gyűjteménye: teljes joggal a pasztorális intézmények közé tartozik, mivel megóvja és kiemeli a kulturális javak értékét, melyek egykor „az Egyház küldetésének szolgálatában álltak”, és ma történeti-művészeti szempontból jelentősek.²² Most úgy jelenik meg, mint a keresztény evangelizáció, a lelki emelkedettség, a távollevőkkel történő párbeszéd, a kulturális képzés, a műélvezet és a történelem ismeretének eszköze. Tehát az ismeretszerzés, az öröm, a katekézis és a lelkeség helye is. Ezért „az egyházi múzeumok jelentőségét – egyházmegyei, egyházközségi és regionális szinten – ugyanúgy hangsúlyozni kell, mint a vallásos értelmezéssel létrejött irodalmi- és zeneművek, színdarabok vagy általánosságban vett kulturális értékek jelentőségét, hogy a keresztény történelmi emlékezetnek meghatározott és használható arculatot adjunk”,²³ mely által láthatóvá válik az Egyház pasztorációs tevékenysége egy adott földrajzi területen.

Az egyházi múzeumot ezért az egyes részegyházakba integrált, és a többi ott működő intézménnyel kölcsönhatásban lévő alkotórésznek kell tekinteni. Saját szervezetében nem egy önmagában álló intézmény, hanem kapcsolatokat hoz létre és bontakoztat ki az adott földrajzi területen, hogy ezzel a teljes történeti-művészeti örökség egységét és szétválaszthatatlanságát, folyamatosságát és fejlődését az idők folyamán, valamint jelenlegi felhasználását egyházi területen láthatóvá tegye. Mivel szorosan kötődik az Egyház küldetéséhez, mint annak részese, nem veszti el lényegi célját és használati rendeltetését.

Az egyházi múzeum tehát nem merev szerkezet, hanem dinamikus struktúrával rendelkezik, mely a múzeumban elhelyezett javaknak és még a múzeum kapuin kívül találhatóknak összhangba állításával valósul meg. Ezért a múzeumban található értékek valamikori, időleges újra használatba vételének lehetőségét, amely történhet akár szoros értelemben vett pasztorális és liturgikus, akár kulturális és szociális okokból, jogilag és gyakorlatilag is biztosítani kell. Kezdeményezéseket kell bevezetni a múzeumban összegyűjtött tárgyak kutatásával, hasznosításával és felhasználásával kapcsolatos kulturális elkötelezettség előmozdítása érdekében. Valójában múzeumok, kiállítások, kongresszusok, misztériumjátékok, színházi előadások és más rendezvények által az Egyház történetét egy meghatározott, ma is élő közösség újraolvashatja és lélekben újra átélheti.

2.1.2 Hasznosítás egyházi környezetben

Az egyházi múzeum körül, amely mindenekelőtt az Egyház elkallódástól veszélyeztetett kulturális javait gyűjti, olyan program elevenedik meg, amely a múlt megismerésére és ebben a múltban az Egyház életének újra felfedezésére irányul. Ebben a tekintetben az egyházi múzeum az adott helyi Egyház területén egyházi, kulturális és társasági találkozóhellyé válik.

Az egyházi múzeumot ezért szoros kapcsolatban kell tekinteni a régióval, amelyhez tartozik, mivel más egyházi helyszíneket „kiegészít” és „összefoglal”. Az jellemző rá, hogy hivatkozik a régióra úgy, hogy annak történelmi, kulturális, szociális és vallási szerkezetét megjeleníti. Ezért kapcsolódik hozzá a teljes helyi történeti és művészeti örökség megőrzése és hasznosítása, hogy a személyekben és a közösségben fejlessze az emberi és keresztény történelem jelentőségének tudatát.

„A keresztény közösségek és különösképpen az egyházi intézmények azon akarata, hogy az apostoli kortól kezdve összegyűjtsék a hit tanúbizonyosságait, és ápolják azok emlékét, kifejezi a

21 GIOVANNI PAOLO II, *Messaggio ai partecipanti alla II Assemblea Plenaria della Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa*, 25 settembre 1997. n. 2 (*L'Osservatore Romano*, 28 settembre 1997, p. 7.)

22 GIOVANNI PAOLO II, *Allocuzione* 12 ottobre 1995, cit., n. 3.

23 ID., *Messaggio* 25 settembre 1997, cit., n. 3.

történelem utóbbi időszakában élő Egyház egységességét és folytonosságát. Jézus szavainak és tetteinek, az első keresztény közösségnek, a vértanúknak és egyházatyáknak, a kereszténység világban való elterjedésének becses emléke elegendő motívum az Úr dicsőítésére, és arra, hogy köszönetet mondjunk Neki a „nagy dolgokért”, melyeket népének sugalmazott. Az Egyház gondolkodásában a kronologikus emlékezet az üdvösség eseményének összefüggésében (eventum salutis) a történések egy lelki újraértelmezéséhez vezet, és felveti a megtérés sürgősségét azért, hogy mindnyájan egyek legyenek (ut unum sint).²⁴

Ez az emlékezet nyilvánul meg az emberkéz által készített tárgyakban, melyeket a lelki igényekkel összehangolt környezet formált, hogy ezen a módon az egyházi élet megélt folyamata nyomon követhető legyen. Ezért úgy a történelmi, mint a művészi értékük miatt gondosan meg kell őrizni őket. Az az állítás, hogy az egyházi múzeumokban előforduló minden tárgy „tárgyi emléktárgy”, következképpen azt jelenti, hogy ezt a szakterületet a pasztorális eszközök közé soroljuk, mert ami az Egyház számára jó, az üdvös az emberek számára is (salus animarum).

Az egyházi múzeumok tehát sajátos pasztorális területhez tartoznak, mert a jelen számára a keresztény közösségek olyan kulturális, karitatív és nevelő tevékenységét idézik fel, amelyek az egyetlen hit jegyében megelőzték a jelen közösségeit. Ezek tehát „egyházi hely”-nek nevezhetők, amennyiben:

- az Egyház küldetésének szerves részét képezik a múltban és a jelenben;
- tanúságot tesznek az Egyház tevékenységéről az olyan műtárgyakkal való szembeállítás által, melyeket a katekézis, az istentisztelet, a karitás céljaira rendeltek;
- jelei a hit történelmivé válásának és a hit folytonosságának;
- a sokoldalú társadalmi-szociális viszonyok és egyházi élet múltjának megmaradt emlékeit mutatják be;
- napjainkban közre kell működniük a hit inkulturációja fejlődésében;
- bemutatják az emberi alkotó tevékenység szépségét, melynek tárgya az, hogy „Isten dicsőségét” akarja kifejezni.

Ebben a szemléletben az egyházi múzeumok látogatása sajátos belső felkészülést igényel, mivel ott nemcsak szép dolgok láthatók, hanem a látogató megszólítást nyer és meghívottá válik, hogy a szépben a szentet felismerje.

Az egyházi múzeum látogatása nem kizárólag turisztikai-kulturális ajánlatnak tekinthető, mert a kiállított művek között számos alkotás a művész hitének kifejezője, és a közösség hitérzékére (sensus fidei) utal vissza. Ezeket a műveket tehát a maguk sokoldalúságában és teljességében kell értelmezni, megérteni és [mű]élvezni azért, hogy ezekből hiteles, eredeti és alapvető jelentésüket ragadjuk meg.

2.2 Célkitűzés

2.2.1 Az emlékezet megőrzése

Az egyházi múzeum célja összefügg az egyházi érülettel (sensus ecclesiae), mely az Egyház történetében Isten népének előrehaladó önmegvalósulását látja. Ezért az egyházi múzeum a helyi Egyház pasztorációjában sajátos célkitűzéssel rendelkezik.

Esetenként az egyházi múzeum különféle feladatokat lát el, melyek közül a következők említendők meg:

- a tárgyak megőrzése, mivel minden olyan művet gyűjt, mely a megőrzési problémák, ismeretlen eredet, a származási hely vagy a hovatartozás szervezeteinek elidegenítése vagy elpusztulása és különböző veszélyek miatt nem maradhatnak eredeti helyükön;
- a keresztény közösség történetének kutatása, mivel a múzeum berendezésében, a kiállítási darabok kiválasztásában és azok elrendezésében a keresztény közösség időbeli és térbeli fejlődését

²⁴ PONTIFICIA COMMISSIONE PER I BENI CULTURALI DELLA CHIESA, Lettera circolare *La funzione pastorale degli archivi ecclesiastici*, – magyarul olvasható: EGYHÁZI KULTURÁLIS JAVAK PÁPAI BIZOTTSÁGA, *Az egyházi levéltárak szerepe a lelkipásztori életben* – cit., n. 1.1.

rekonstruálni és elbeszélni kell;

– a történeti folytonosság kidomborítása, mivel az egyházi múzeumnak más emlékekkel együtt a keresztény közösség „maradandó emlékét” és ugyanakkor „aktív és aktuális” jelenlétét reprezentálnia kell;

– összehasonlítás a régió kulturális megnyilvánulásaiival, mivel a kulturális javak megőrzése a hozzájuk tartozó struktúra újjáalakításával katolikus távlattal rendelkezik, azaz tekintetbe kell vennie az adott régiót, valamennyi meglévő kulturális adottságát és megnyilvánulását, hogy saját összefüggésében megújuljon.

2.2.2 Pasztoráció emlékezet által

Az egyházi múzeum a hívek és a kulturális javak összetett kapcsolatrendszerébe tartozik, különös tekintettel a kultusz tárgyaira, melyek „a kegyelem jeleivé” válnak, amikor „szentségi” szerepet vesznek magukra.²⁵

„Az Egyház, mint az élet tanítómestere nem utasíthatja vissza mai kor emberének támogatását abban, hogy újra megtalálja a szépség és a bölcsesség varázsából fakadó vallási rácsodálkozást, mely a történelem hagyatékából áramlik. Ez a feladat megköveteli a tájékozódás, a bátorítás, az eszmecsere kitartó és állhatatos munkáját.”²⁶ Az egyházi múzeum azzal a különleges kiváltsággal rendelkezik, hogy a hitben való növekedés eszköze legyen. Kapcsolatban van tehát az Egyház évszázadok alatt véghezvitt pasztorációs tevékenységével azért, hogy megragadja a különböző generációk által elvetett igazságmagvakat, hogy hagyja magát megvilágítani a látható művekben megtestesült szépség fénye által, és hogy megismerhetőek legyenek az emberiség történetében az Úr átvonulásának (*transitus Domini*) nyomai.²⁷

Ezt a pasztorális elsőbbségét erősíti meg azon kulturális javak tipológiája, melyeket általában az egyház muzeális intézményeiben őriznek. Ezek a műtárgyak, különbözőségük ellenére is, egyetlen „kulturális rendszerrel” vannak kapcsolatban, és segítenek újra kialakítani a teológiai és liturgikus érzéket, valamint az áhítattudatot. Ezért a liturgiában, a hívek képzésében és a felebaráti szeretet gyakorlataiban használt tárgyak nem válnak „halott dolgokká” akkor sem, ha már használaton kívülre kerültek. Valójában bennük más összetevők „élnek tovább”, mint a kulturális, teológiai, liturgikus, történelmi szempontok és mindenekelőtt a művészi formák; így ezek továbbra is folytatják a pasztorális rendeltetésük teljesítését.

Az egyházi múzeum ebben az összefüggésben az Egyház évszázadokon át folytatott tevékenységéről tesz tanúságot, ami által az emlékezet és a szép pasztorális tanítótevékenységét gyakorolja. Az egyházi múzeum a történetivé válás, a kulturális változások és az esetleges hanyatlás jele. A megtestesülés logikájával megegyezően formába önti az Egyház korábbi életének „relikviáját”, mely a hit inkulturációjával kapcsolatos munka mai fejlődéséhez rendelt. Elbeszéli a keresztény közösség történetét mindaz által, amit a különböző viselkedésformák, a jámborság sokféle formája, változatos társadalmi és szociális összefüggések, sajátos környezeti adottságok tanúsítanak. Bemutatja mindannak szépségét, amit megalkottak a kultusz számára azért, hogy felidézze Isten kimondhatatlan „dicsőségét”; a katekézis számára azért, hogy csodálatot ébresszen az evangéliumi üzenet elbeszélésénél; a kultúra számára azért, hogy magasztalja a teremtés nagyszerűségét; a felebaráti szeretet szolgálata számára azért, hogy nyilvánvalóvá tegye az evangélium lényegét. Hozzátartozik az Egyház évszázadokon át folytatott munkájának megingathatatlan egységéhez, mely éppen ezért „élő valóság.”

Mint pasztorális eszköz, az egyházi múzeum azt a célt szolgálja, hogy érzékelhető tárgyak által elmúlt nemzedékek hitének tanúbizonyosságát felfedezzük és újra élővé tegyük. Továbbá elvezet a szépség érzékelésére, mely a régi és a modern művekbe különböző módon vésődött bele, és így

25 PAOLO VI, Allocuzione *Per la festa della dedizione del Maggior Tempio*, 17 novembre 1965 (*Insegnamenti di Paolo VI*, III, Città del Vaticano 1965, p. 1101–1104).

26 GIOVANNI PAOLO II. Messaggio 25 settembre 1997, cit. n. 4.

27 Vö. PAOLO VI. *Discorso ai partecipanti al V Convegno degli Archivisti Ecclesiastici*, 26 settembre 1963 (*Archiva Ecclesiae* 5–6 [1962–1963] p. 173–175).

végül az a célja, hogy az emberi szívet, értelmet és akaratot Isten felé irányítsa. Az egyházi múzeumokban található tárgyi bizonyítékok az anyagok mulandóságára, a természeti csapásokra, a kedvezőtlen, illetve kedvező történelmi körülményekre, a kulturális fogékonyság változására és a liturgikus reformokra. Az egyházi múzeumok dísztelen tárgyak vagy híres művek által emlékeztetnek az elmúlt korokra, és a megőrzött tárgyak szépségével nyilvánvalóvá teszik az ember alkotó erejét, mely a hívők hitéből fakad. Egy történelmi nézet közvetítésével és esztétikai élvezet nyújtásával a muzeális intézmények így tanítói és hitoktatói feladatot látnak el.

2.3 Tipológia

2.3.1 A muzeális intézmények tipológiája

Léteznek különböző tipológiák, melyek szerint egy múzeum egyházi múzeumnak minősülhet. Ezek a múzeumtípusok különböző korokban, gyakran egyházi személyek egyedülálló vállalkozószellemének hatására jöttek létre. Azonban az egyházi múzeumoknak nem létezik teljes értelemben vett tipológiai felsorolása. Amikor összesítő felsorolást akarunk adni, hivatkozhatunk arra az egyházi intézményre, amely a múzeumnak tulajdonosa, illetve annak alapítását elrendelte; vagy utalhatunk a múzeumban felhalmozott kulturális javakra.

A történelmi bevezetőben²⁸ már említettük a „székesegyházak kincstárait”, mint a legrégebbi, egyházi tulajdonban lévő muzeális intézményeket. Ezek az intézmények nagyon sok esetben sajátosságaik megtartásával mind a mai napig biztos tárolási helyek értékes liturgikus tárgyak számára, melyek közül néhány, meghatározott körülmények között, még most is használható az istentiszteleten. Az évszázadok folyamán a kincstárakhoz a „dóm-múzeumok” és egyes vidékeken „a dómépítészeti műhely múzeumai” csatlakoztak. Utóbbiaknál a kultusszal való összefüggés kevésbé kifejezett, céljuk az, hogy a székesegyházból, valamint környezetéből származó műtárgyakat és más leleteket megőrizzék és bemutassák.

Ugyanebben a történelmi bevezetőben utalás történt a „gyűjtemények” különböző lehetséges típusaira, melyek általában monografikus jellegűek (művészeti gyűjtemények, régészeti gyűjtemények, természettudományi gyűjtemények), és közülük némelyik igen régi, míg mások újabban keletkeztek. Az említett gyűjtemények, melyek néha a szerencsés véletlennek köszönhetően kerültek egyházi tulajdonba, egészen különböző eredettel rendelkeznek: magánszemélyek, egyházi szervek, civil szervezetek, más intézmények.

A zsinat utáni időszakban egyházmegyei múzeumok jöttek létre, melyek sok esetben azért alakultak, hogy elhárítsák az egyházmegyei művészeti- és kultúrörökség szétszóródásának veszélyét. Ezekhez még legtöbbször kifejezetten kulturális cél kötődött. A ma széles körben elterjedt „egyházmegyei múzeumok”-hoz hasonlóan „plébániai múzeumok”, „kolostorok és konventek múzeumai”, „szerzetesrendi intézmények múzeumai” (pl. „missziós múzeumok”), „testvérületek múzeumai” és más egyházi intézmények jöttek létre.

A múzeumok, amelyeket éppen említettünk, egy kiemelkedő vallásos műemlékkel, az Egyház egy meghatározott földrajzi területével, egy bizonyos szerzetesintézménnyel kapcsolatosak. Jellegükben éppúgy különböznek, mint a célkitűzéseikben. A szerzetesek múzeumai például jelenlétük történelmi és földrajzi jellegét, és a megszentelt élet egy intézményének vagy az apostoli élet egy társaságának munkáját akarják bemutatni, melyet egy meghatározott földrajzi területen vagy általánosságban a világ különböző részein végzett. Más múzeumok, mint az egyházmegyei múzeum vagy több egyházközség közös plébániai múzeuma sajátos területi hatásokat, és egyértelműen meghatározott egyházi feladat- és jogkört tükröznek vissza. Ezzel ellentétben a missziós múzeumok azokról a kultúrákról tanúskodnak, melyekkel a misszionáriusok szembesültek evangelizációs munkájuk során, és ezáltal figyelemre méltó jelentőségre tesznek szert a kulturális antropológia kutatásának területén.

2.3.2 Az összegyűjtött tárgyak tipológiája

Az egyházi múzeumok megőriznek minden olyan tárgyat, mely az Egyház és az egyházközség életére és történetére vonatkozik, azt is, melyet azelőtt jelentéktelennek tartottak. Meggátolják a liturgikus-pasztorális szolgálatban pillanatnyilag nem használt tárgyak megsemmisülését, elkallódását, eltulajdonítását, szétszóródását. Ezért annak érdekében végzik szolgálatukat, hogy ez az anyag, mint az egyházi élet különféle megnyilvánulásainak történelmi-művészeti dokumentációja, védelmet, őrizetet, és felhasználást nyerjen.

Ha az egyházi múzeumokban tárolt műtárgyakat főbb vonásaikban tipológiai sajátosságaik alapján meghatározzuk, mindenek előtt megkülönböztetjük azokat, amelyek liturgikus és amelyek paraliturgikus használatra készültek, és amelyek néhány nagy csoportba oszthatók:

- művészi alkotások (festmények, szobrok, díszítések, metszetek, nyomatok, a műasztalosipar munkái és más, látszólag kisebb jelentőségű tárgyak);
- szent edények;
- templomberendezési tárgyak;
- ereklyék és votív tárgyak;
- liturgikus öltözékek, anyagok, csipkék, hímzések, egyházi öltözékek;
- zeneszerszámok;
- kéziratok és liturgikus könyvek, énekes könyvek, partitúrák, stb.

Ezen tárgycsoportokhoz, melyek rendszerint az egyházi múzeumok anyagát képezik, gyakran további tárgyak kapcsolódnak, melyek általában a levéltárak vagy a könyvtárak gyűjtőkörébe tartoznak, úgymint:

- építészeti és művészeti tervek (rajzok, modellek, vázlatok, levelezés stb.);
- a tárgyakhoz kapcsolódó dokumentációs anyag (hagyatékok, végrendeletek, megrendelések, jogi cselekmények iratai stb.);
- emlékiratok a munkákról, dokumentációk a gyűjtésekről, dokumentációk a történelmi-művészeti örökség tárgyaihoz kapcsolódó rendezvényekről stb.;
- további anyagok, melyek az egyházmegyét és plébániákat, a megszentelt élet intézményeit, az apostoli élet társaságait, a testvérületeket és a kegyességi intézményeket érintik, és bizonyos mértékben a múzeum történelmi-művészeti tárgyaihoz kapcsolódnak (regulák – rendi szabályok, statutumok – határozatok, regestrumok – jegyzékek).

Ezenkívül az egyházi múzeum feladata az egyházközség, valamint a civil társadalom viselettel, hagyományokkal és szokásokkal kapcsolatos emlékezetének fenntartása, különösen azon nemzetek esetében, ahol a műtárgyak és dokumentumok megőrzése még nem foglal el kiemelten jelentős helyet.

Azonban a tipológiai beosztásokból fakadóan az egyházi múzeumot az az elkötelezettség jellemzi, hogy az egyes tárolt és kiállított művek „lelkét” láthatóvá tegye. Azoknak tehát nemcsak művészi, történelmi, antropológiai, kulturális értékeket tulajdonít, hanem mindenekelőtt a lelki és vallásos dimenziót emeli ki. Ezek a dimenziók különleges módon jellemzőek az áhítatgyakorlat számára készített, és a liturgikus-karitatív terület tárgyaitól, és ebből a tekintetből válik érthetővé az adományozó akarata, a megrendelő érzékenysége, a művész alkotóképessége és magának a műnek átfogó jelentése.

2.4 Intézmény

A feladat, azaz minden, ami az egyházmegyékben és ahhoz hasonló részegyházakban²⁹ a kulturális javakat³⁰ érinti, tehát rendszerezés, szabályozás, a kulturális javak ügyének előmozdítása,

29 CIC (1983), can. 368 – A részegyházak, amelyekben és amelyekből az egy és egyetlen katolikus Egyház áll, először is az egyházmegyék; ezekhez hasonló elbírálás alá esnek – hacsak az ellenkezője nem világos – a területi prelatúra és a területi apátság, az apostoli vikariátus és az apostoli prefektúra, valamint az állandó jelleggel létesített apostoli kormányzóság.

30 CIC (1983), can. 1257 § 1. Az egyetemes Egyház, az Apostoli Szentszék és az Egyházban levő egyéb

valamint így az egyházmegyei múzeum vagy az egyházmegyétől függő más egyházi múzeum alapítása is, a megyéspüspököt illeti,³¹ aki az egyházmegyei bizottság, valamint a szakrális művészet és az egyházi kulturális javak hivatala szakszerű együttműködésére támaszkodik. Jelen körlevél szellemében az egyházi múzeumok az „Egyház küldetésének szolgálatába állított”³² eszközök közé tartoznak, ami miatt ezeket feltétlenül az egyházmegye pasztorális tervébe kell illeszteni.³³

A történeti-művészeti kulturális örökség megőrzése, védelme és hasznosítása sürgős feladattá teszi muzeális intézmények alapítását. Tehát „abban az esetben, ha az ilyen tárgyak nem bizonyulnak alkalmasnak többé az istentisztelet céljára, soha nem szabad profán használatra rendelni őket, hanem azokat arra alkalmas helyen, azaz egyházmegyei vagy egyházmegyei múzeumban kell kiállítani, amelyet mindenki látogathat”.³⁴

A múzeumot püspöki rendelettel kell létesíteni, és lehetőség szerint alapító okirattal és működési szabályzattal kell ellátni,³⁵ ahol az alapító okirat a múzeum sajátosságát és célját, a működési szabályzat szervezetét és gyakorlati tulajdonságait határozza meg. Egyetlen egyházi múzeum sem létesülhet a megyéspüspök beleegyezése nélkül, sem egyházi intézmény, sem jogi vagy magánszemély által, még abban az esetben sem, ha azt teljes mértékben vagy részlegesen az alapító finanszírozná.

Egy múzeum tervezésekor, ahol lehetséges, egy erre a célra rendelt bizottság alakuljon, amely néhány szakember közreműködésével a püspök által kinevezett vezető irányítása alatt áll. Ennek kell gondoskodnia, egyetértésben az illetékes egyházi hatóságokkal, a helyiségek kialakításáról, a tárgyak kiválasztásáról, a kiállítási stratégiákról, a személyzettel való kapcsolatáról, a múzeumlátogatás felélénkítéséről és mindarról, ami egy ilyen intézmény jó működéséhez tartozik. Különös figyelmet kell fordítani az anyagi eszközök előteremtésére, amihez a közpénzekre is támaszkodni kell.

A szerzetes intézmények³⁶ és az apostoli élet társaságainak nagyobb előjárói³⁷ az adott

hivatalos jogi személyek összes anyagi javai egyházi javak, és velük kapcsolatban az itt következő kánonok, valamint saját szabályzatuk az irányadók. Vö. CCEO, can 1009§ 2.

³¹ CIC (1983), can 381 § 1. A rábízott egyházmegyében a megyéspüspököt megilleti mindaz a rendes, saját és közvetlen hatalom, ami lelkipásztori feladatának gyakorlásához szükséges, kivéve azokban az ügyekben, amelyeket a jog vagy a pápa határozata a legfőbb vagy más egyházi hatóságnak tart fenn. § 2 Akik a híveknek a 368. kán.-ban említett más közösségei élén állnak, a jogban a megyéspüspökkel egyenlő elbírálás alá esnek, hacsak a dolog természetéből vagy a jog előírásából ennek ellenkezője nem nyilvánvaló. Vö. CCEO, can. 178.

³² GIOVANNI PAULO II, Allocuzione 12 ottobre 1995, cit., n. 3.

³³ Általános értelemben elmondható: ami a kulturális javak értékének kiemelését illeti, az Egyház apostoli tevékenységének részét képezi, melyet az egyházmegyei ordinárius gondoz és pártfogol. Vö. CIC (1983), can. 394 § 1. Egyházmegyéjében a megyéspüspök mozdítsa elő az apostoli munka különféle módszereit, s gondja legyen arra is, hogy az egész egyházmegyében vagy annak egyes kerületeiben folyó összes apostoli tevékenységeket, sajátos jellegük megtartásával, a saját irányítása alatt összehangolja. § 2. Sürgesse azt is, hogy a hívők teljesítsék az apostoli tevékenység gyakorlásában helyzetüknek és alkalmasságuknak megfelelően rájuk háruló feladatokat, és buzdítsa őket, hogy a különféle apostoli tevékenységekben a hely és a kor szükségletei szerint vegyenek részt és támogassák azokat. Vö. CCEO, can. 203 § 1 és 2.

³⁴ SACRA CONGREGAZIONE PER IL CLERO, Lettera circolare *Opera Artis*, cit., n. 6.

³⁵ Az Alapokmányok és Szabályok megszerkesztésében utalásszerűen meg lehet tartani néhány itt megjelölt szempontot, melyeket a következőkben sorolunk fel.

Egy egyházmegyei múzeum (és hasonlóan egy egyházi múzeum) Alapokmányának pontjai: 1. Az alapítás dátuma, tulajdonos; 2. Alapítási célok; 3. A múzeum székhelyének és a gyűjteményének összefoglaló leírása; 4. Igazgató: kinevezés, a megbízatás időtartama, feladatai és hatásköre; 5. Múzeumi bizottság: a tagok és az időtartam megjelölése, feladata és hatásköre; 6. Igazgató tanács és gazdasági vezetés; 7. Titkárság és archívum; 8. Biztonsági személyzet.

A Szabályok pontjai: 1. A tárgyak megvásárlásának általános kritériumai; 2. Tárgynyilvántartás; 3. A tárgyak kiállítása; 4. A fotózás szabályozása; 5. A kölcsönzés szabályozása; 6. Nyitva tartás és a látogatási rend; 7. A biztonság i rendszer.

³⁶ Vö. CIC (1983), can. 620 – Nagyobb előjárók azok, akik az egész intézményt vagy annak egy tartományát vagy azzal egyenrangú részét vagy önálló házát vezetik, valamint ezek helyettesei. Ezekhez járul még a primás apát és a monasztikus kongregáció előjárója, jóllehet ők nem rendelkeznek mindazzal a hatalommal, amit az egyetemes jog a nagyobb előjáróknak tulajdonít. Vö. CCEO, can 418.

³⁷ Vö. CIC (1983), can. 734 – A társaság vezetését a szabályzat határozza meg, megtartva – az egyes társaságok

intézmény hatáskörébe tartozó kulturális javakért saját jogrendszerük normái szerint felelősek. Feladatukat a helyi előljáró által látják el, akinek a vezetése alatt álló rendház közelében a múzeumot alapították és működtetik. A múzeumok koordinálására, felépítésére és általánosságban a múzeum ügyvitelére hozott szabályokat azokra a múzeumokra is alkalmazni kell, melyek a szerzetes intézményekhez és az apostoli élet társaságaihoz tartoznak, betartva a vonatkozó polgári törvényeket és mindazt, ami a múzeum kezelésével megbízott intézmény tagjainak belső életét érinti.

A szerzetes intézmények kulturális javairól szóló körlevél útmutatásainak megfelelően, melyet Pápai Bizottságunk az általános rendfőnökökhöz és rendfőnöknőkhöz³⁸ intézett, kívánatos, hogy amennyire csak lehetséges, az egyházmegyék és az egyházközségek között együttműködés és közös orientáció jöjjön létre a kulturális javak területén általánosságban, az egyházi múzeum területén pedig sajátosan³⁹. Ha aztán az egyházmegyei múzeum intézménye nyilvánossá válik, az egyházmegyét irányító ordinárius rendelkezéseinek és útmutatásainak betartása szükséges.

Végezetül abban az esetben, ha az egyházmegyei múzeumot szerzetes intézmény gondjaira bízják, meg kell tartani a 681. kánon ide vonatkozó rendelkezéseit.⁴⁰

3. Az egyházi múzeum szervezete

3.1 Székhely

3.1.1 Szerkezet

Az egyházi múzeumnak saját székhellyel kell rendelkeznie, lehetőség szerint egyházi tulajdonban lévő épületben. Sok esetben nagy történelmi-építészeti értékkel rendelkező épületről van szó, amely már egymagában is meghatározza és jellemzi az egyházi múzeumot.

A rendelkezésre álló terek szervezésének és kialakításának jól meghatározott kritériumokat kell követniük. A múzeum kialakítása egy átfogó tervnek feleljen meg, melyet e tárgyban járatos építész dolgozott ki, a mellé rendelt további szakemberekkel. Szükséges az, hogy ezek a szakemberek mind a műszaki eszközök tekintetében (berendezések, elektromos készülékek és más szerelvények), mind a humán területen (teológiai és történelmi-művészeti ismeretek) járatosak legyenek.

Az egyházi múzeum tervezésének a székhely, a műtárgyak tipológiája és a múzeum „egyházi” jellege figyelembevételével kell megtörténnie. Így hát az egyházi múzeum székhelye nem fogható fel differenciálatlan térként; a műveket nem szabad abból az összefüggésből kiragadni, mely mind eredeti használati céljakkal, mind azzal az építészeti kialakítással kapcsolatos, amely azokat befogadja. Ennek következtében a régi monostorok, szerzetes házak, szemináriumok, püspöki paloták, kuriális helyiségek, melyeket gyakran egyházi múzeum székhelyeként használnak, meg kell őrizniük saját identitásukat és egyidejűleg az új rendeltetés szolgálatába állhatnak, így a látogatók abba a helyzetbe kerülnek, hogy felbecsülhetik az épület jelentőségét és a kiállított tárgyak sajátos értékét.

Az egyházi múzeum székhelyét célszerűen kell tagolni, hogy az kényelmesen használható legyen anélkül, hogy a látogatók vagy a múzeumi személyzet akadályozná egymás tevékenységét.

természetének megfelelően – a 617–633. kán.-t. Vö. CCEO, can. 557.

38 Vö. PONTIFICIA COMMISSIONE PER I BENI CULTURALI DELLA CHIESA, Lettera circolare *I Beni Culturali degli Istituti Religiosi*, 10 aprile 1994, Prot. N. 275/92/12 (*Enchiridion Vaticanum* 14/918–947).

39 Vö. CIC (1983), can. 678 § 3. Szükséges, hogy a szerzetesek apostoli munkájának szervezésében a megyéspüspök és a szerzetes előljárók közös tanácskozás alapján járjanak el. Vö. CCEO, can. 416.

40 Vö. CIC (1983), can. 681 § 1. Azok a művek, melyeket a megyéspüspök szerzetesekre bíz, az illető püspök fennhatósága és irányítása alatt állnak, fenntartva szerzetes előljáróknak a 678. kán. 2. és 3. §-ában említett jogokat. § 2. Ezekben az esetekben a megyéspüspök és az intézmény illetékes előljárója kössön írásbeli megállapodást, ebben többek között kifejezetten és pontosan határozzák meg mindazt, ami az elvégzendő munkára, a benne részt vevő tagokra és az anyagi kérdésekre vonatkozik. Vö. CCEO, can. 415 §3.

Ezenkívül a nemzetközi, illetve a nemzeti törvényi előírásoknak megfelelően biztosítani kell a szükséges intézkedések végrehajtását, hogy a mozgáskorlátozottak bejutása és látogatása is megvalósítható legyen.

Példaként ezt követően egy egyházi múzeum lehetséges kialakítási tervét mutatjuk be.

3.1.2 Bejárat

A múzeum bejárata nagyon fontos hely, mint első találkozási pont a látogatók és a múzeum között. Mindenek előtt nyilvánvalóvá kell tenni azt a szellemiséget, amely a múzeumot létrehozta, és amely létét meghatározza. A bejáratnak könnyen megközelíthetőnek és felismerhetőnek kell lennie. Ugy kell kialakítani, hogy a múzeum világosan azonosítható legyen. Napjaink múzeumokkal kapcsolatos szempontjaival megegyezően körvonalai mértéktartók, egyszerűek, világosak lehetnek. Miközben gazdagon kell nyújtania érdeklődést felkeltő információt, kerülnie kell az információs anyag felhalmozását. A bejárat terének saját koncepcióval és jellegzetes építészeti jelentéstartalommal kell rendelkeznie. Ezáltal ugyanis a látogató valóban elrendezheti azokat a szempontokat, melyek a múzeum átfogó értelmezéséhez vezetnek. Abból a szakrális térből kell ihletet merítenie, melyre az közvetett módon utal. A bejárat terének kialakításakor lehetőség szerint figyelembe kell venni a személyek fogadását, a szervezeti felépítéssel kapcsolatos információt és a múzeum látogatásának oktatási célú megalapozását.

A bejárat tere az a hely, amely előkészíti a látogatót arra, hogy a külvilág mulandóságát sugárzó környezetéből a személyes összeszedettség állapotába jusson, és hívó látogatók esetén „lelki muzeális gyűjteményhez”, amelynek létét az kívánja meg, amit meg akarnak csodálni. Tehát magával ragadó, szinte szakrális, nagyon mértéktartó légkört igényel, hogy megkönnyítse a látogató és a múzeum valósága közötti összhang kialakulását. A látogatónak múzeumi sétáját nem csak kíváncsiságtól hajtva kellene megkezdenie, hanem inkább amiatt, hogy a látható tájékoztatók, az audiovizuális eszközök és a szakszerű vezetés vonzották. Ezért szükséges az, hogy az előcsarnokban a látogatók sokszínűségét figyelembe véve (nyomtatott és audiovizuális) segédanyagokat helyezzenek el, és azok megfelelő módon álljanak a közönség rendelkezésére. Ebben az összefüggésben nem szabad elhanyagolni a vezetővel szervezett látogatások alkalmait sem.

3.1.3 Kiállítóterem

A bejáratnál nyújtott kapcsolatfelvétel a kiállító termekben teljesebbé válik. Ezek vezetnek át a látogató tekintetét az eredeti műtárgyakból, a másolatokból, a térképészeti anyagból, a nyomtatott és multimédiás segédanyagból álló történelmi–művészeti, szociális és vallási együttes segítségével egy részegyház, egy meghatározott szerzetesi intézmény, egy kegyhely vagy más egyházi jellegű hely sokszínű történetén. Különös gondot kell fordítani minden egyes terem kialakítására. Ezek minél jobban megragadhatóbbá válnak, a látogató annál könnyebben tudja követni a történelem logikai sorrendjét, és képessé válik arra, hogy magáévá tegye a múzeum tematikus kínálatát.

A tárgyak elhelyezését és bemutatását a közönségnek egy mindenre kiterjedő szempont alapján kell átgondolni, hogy így az építészeti adottságok és a tárgyak kiállítási koncepciója egymáshoz igazodjon.⁴¹ A terem rendszerének, az ezeken átvezető útvonalaknak és mindannak, ami ezekben kiállításra kerül, egyetlen összefüggő elképzelés részeit kell képezniük, melynek általános szempontjait a helyzethez és a meghatározott célhoz alkalmazták. Tanácsos ezután a termeket megfelelő pihenőhelyekkel ellátni, hogy elősegítsék a kiállított műtárgyak, különösen a legjelentősebbek megismerését.

41 Ami a kiállításához szükséges érvényes kritériumokat és a műtárgyak karbantartását illeti, utalhatunk az intézmények és nemzetközi szervezetek által kibocsátott irányelvekre (például Írországból közzé tett kötetet HERITAGE COUNCIL, *Caring for Collections. A Manual of Preventive Conservation*, Dublin 2000).

3.1.4 *Vitrinek*

A vitrin a benne elhelyezett tárgyakat nemcsak alkalmas módon megőrzi, hanem szükséges feladata az is, hogy kiemelje értéküket, és teljes mértékben láthatóvá tegye őket. Ezért ennek megfelelően úgy legyenek megvilágítva, hogy a műtárgyak színei ne vesszenek el, és a világítás ne hamisítsa meg a látványt.

Következésképpen a tárló szerkezete nemcsak szoros értelemben szolgál a műtárgyak jó tárolására, hanem tágabb értelemben is, magával a tárggyal kapcsolatos megfelelő műélvezet és öröm érdekében. Éppen ezért nagy figyelmet kell fordítani a feliratozásokra, amelyek a muzeológiai összefüggésrendszerben alapvető szerepet játszanak. Ezeket lehetőség szerint két vagy három nyelven fogalmazzák meg, könnyen olvasható betűtípusokkal írják, és hozzáférhető helyen helyezték el.

A rövid leíró kartonhoz, mely a mű megnevezését, szerzőjét, időbeli meghatározását, anyagát és eredetét tartalmazza, kívánatos két különböző típusú segédletet – elektronikus adathordozón vagy nyomtatott formában – csatolni. Az első olyan leírásokat tartalmaz, melyek minden egyes művet összefüggésbe hoznak azokkal művekkel, melyek a múzeumon belül vagy kívül, ugyanazon a földrajzi területen található. A második olyan leírásokat tartalmaz, melyek az egyes művekkel kapcsolatos ismereteket azáltal mélyítik el, hogy bemutatják azok liturgikus vagy paraliturgikus rendeltetését, nevének jelentését, az eredeti térbeli-időbeli környezetet, a tárgy szimbolikáját és esetleges utalásokat nevezetesebb tárgyakra, ikonográfiai magyarázatokat, hagiográfiai adatokat és rövid bibliográfiai hivatkozásokat. Mindezeket annak érdekében, hogy a tárgyak tanulmányozását elősegítsék, és iránymutatást adjanak hozzá azáltal, hogy a kiállított műtárgyakkal kapcsolatos ismeret teljesen beágyazódik az adott környezetbe.

3.1.5 *Időszaki kiállítások termei*

Mivel az egyházi múzeumra, mint olyan kulturális intézményre kell gondolnunk, melynek célja aktív kulturális élet megvalósítása az adott földrajzi területen található más intézményekkel kölcsönös kapcsolatban, szükséges az, hogy legalább egy teremmel rendelkezzen időszaki kiállítások és kulturális rendezvények számára. Ilyen események különleges alkalmakra szervezhetők (például: az egyházi év jellemző időszakai, titulás- és védőszentek ünnepei, civil alkalmak, tanulmányi kongresszusok, oktatási intézményhez köthető kutatások).

Az ilyen jellegű tevékenységek a kulturális kezdeményezések területén elősegíthetik mind az Egyház, mind a nyilvános vagy magánintézmények evangelizációs munkáját. Sajátos alkalmi jellegük erősíti a kapcsolódást az egyházi múzeum és az érintett földrajzi terület között; váltakozó kiállítási rendszer megvalósításával művek, melyek a raktárban található, elérhetővé tehetők a közönség számára, és ez általában megkönnyíti a kiállítások és a restaurálás szponzorálását.

3.1.6 *Oktatóterem*

Az állandó vagy időszaki kiállítások termei mellett az egyházi múzeumnak rendelkezni kell oktatóteremmel is, mely kifejezetten a felsőoktatásban tanulók, pasztorális munkatársak és katekéták számára rendelt.⁴²

A látogató ebben a teremben elidőzhet nemcsak azért, hogy a közösségre vagy az

⁴² Az oktatóterem megfelelő megalapozása végett kapcsolatba lehet lépni nemzeti és nemzetközi intézményekkel, melyek speciális múzeumpedagógiai programokat dolgoztak ki. Ezzel kapcsolatban említik az ICOM (International Council of Museums) nemzeti központjainak kidolgozott és megindított programjait. Ezenfelül több országban a kulturális javak kihasználásának és a múzeumok berendezésének interaktív segítésére speciális didaktikus programokat indítottak. (Például az USA-ban megvalósították a Getty Information Institute-nak az Association of Art Museum Directors, az American Association of Museums és a Coalition for Networked Information szervekkel való együttműködésével a *MUSE Educational Media* és *The Museum Educational Side Licensing Project (MESL)* programot.)

intézményre vonatkozóan átfogó információhoz jusson, hanem azért is, hogy a kiállított tárgyakat, valamint a múlt és jelen kölcsönhatását mélyebben magáévá tegye. Az elmélyítés elősegíthető grafikák, audiovizuális segédeszközök, illusztrációk és kísérletek (kutatómunkák) által. Nem szabad kizárni az oktatótevékenységet laboratóriumi és kutatási környezetben annak érdekében, hogy az egyházi kulturális javak területén előmozdítsuk a fiatalok érdeklődését, és működésbe hozzuk kreativitásukat.

3.1.7 Előadóterem a kulturális képzés számára

Ha a múzeum belső terei és a körülmények lehetővé teszik – más esetben alternatív megoldásokról kell gondoskodni – nagyon ajánlott előadóterem létesítése, amely a szakalkalmazottak, önkéntesek, kutatók, hallgatók kulturális alap- és továbbképzését szolgálja, és amelyet ennek megfelelően kell felszerelni. Ez a terem élővé teszi a múzeumot, és arra utal, hogy az Egyház szándéka szerint ez az intézmény nem pusztán a fellelt tárgyak tárolóhelye, hanem az elmélkedésre, a párbeszédre, a megosztásra és a kutatásra alkalmas környezet.

Ha ilyen jellegű helyiségek állnak rendelkezésre, lehetővé válik kezdeményezések megvalósítása a szakalkalmazottak alap- és továbbképzése területén a kulturális javakkal kapcsolatban, az önkénteseket is beleértve.

3.1.8 Könyvtár

A múzeumi szolgálatok együttesében a szakkönyvtár létezése nem elhanyagolható. Valóban helyes a múzeumban korszerű és kellőképpen felszerelt könyvtár alapítása, melyben lehetőség szerint helyet kell kapnia egy különgyűjteménynek video-anyagok vagy más multimédiás segédeszközök számára.

Ebben a szakkönyvtárban kellene jelen lenni azoknak a publikációknak és anyagoknak, melyek a múzeum tulajdonosa vagy létrehozója történeti-művészeti örökségével kapcsolatosak.

A könyvtár teljesíti azt a feladatot, hogy legalább a helyi történelmet és kultúrát érintő publikációkat gyűjtse össze és tegye megtekinthetővé, melyeket gyakran egyházi intézmények, helyi hivatalok és magánszemélyek kezdeményeztek és finanszíroztak.

3.1.9 Kurrens és történeti levéltár

A múzeum szervezetének kurrens levéltárral kell rendelkezni, melyben a beszerzések és kölcsönzések nyilvántartásai, a szabályos időközönként megújított leltárak és leíró kartonok, a jogi és az adminisztratív iratok, a fényképek és grafikák jegyzékei stb. kerülnek elhelyezésre.

Kívánatos lenne történeti szaklevéltár kialakítása is. Ez különbözik a helyi Egyház, a szerzetes intézmény, vagy más egyházi szervezet megszokott történeti levéltárától. Ebben kell tárolni, legalább másolatban, minden olyan anyagot, mely alkalmas a múzeumban meglévő tárgyak történetének dokumentálására. Ugyanis nagyon gyakran a raktárbavétel vagy az időleges kölcsönzés hivatalos iratai is elvesznek, és azokkal elveszik a jogi védelemre és a történeti-művészeti örökség környezetének ismeretére vonatkozó hasznos anyag is.

A levéltárhasználat szabályozását – mind a kurrens, mind a történeti levéltár tekintetében – szakképzett munkatárs által, szakértők szempontjainak figyelembevételével kialakított sajátos rend szerint kell meghatározni.

3.1.10 Kijárat

A kijárat szerepét a múzeumlátogatás végén, ugyanúgy, mint a bejáratét, nem szabad alulértékelni. Amennyire lehetséges, hasznos az, ha a bejárat és kijárat elkülönül, és kétségtelenül nemcsak azért, hogy a látogatók áramlatának rendezetlenségét elkerüljük (legalább a jelentősebb múzeumokban, ahol valóban létezik ilyen áramlat), hanem mindenekelőtt azért, hogy a javasolt

útirány teljes használhatóságát lehetővé tegyük.

A látogatás befejezése alkalmat ad arra, hogy a látogatónak a múzeumi boltban eladásra kerülő segédanyagok által (könyvek, katalógusok, videók, képeslapok, tárgyak stb.), vagy az ingyenesen osztott egyszerű tájékoztatók által érthető, világos üzenetet közvetítsünk. Az ilyen anyagok valóban segítenek abban, hogy a látogató emlékezzen a látottakra, mert a múzeumi séta keresztény értelmezését kínálják, és az átélt tapasztalatok világos emlékképeit hagyják hátra.

3.1.11 Rekreációs helyiségek

Egyes nagy jelentőségű és nagy alapterületű múzeumokban gondoskodni lehet rekreációs helyiségek kialakításáról, hogy ezek elősegítsék a látogatók és a szakemberek hosszabb múzeumi tartózkodását.

3.1.12 A személyzet irodái

A nyilvános rész mellett az egyházi múzeumba megfelelő helyiségeket kell tervezni a múzeumi alkalmazottak számára. Valóban fontos, hogy a múzeumban alkalmazott személyzet rendelkezzen a szükséges helyiségekkel, hogy képes legyen feladatát ellátni; ezek tekintetében be kell tartani a polgári előírásokat. Megfelelő elhelyezésről kell gondoskodni azok számára, akik tevékenységükkel a múzeum hatékony működését szolgálják.

Ez különösen érinti az igazgatóságot és a titkárságot, melyek számára saját termék tervezése szükséges. Az említett irodák külső megjelenésének is összhangban kell lennie a fentebb leírtakkal. Hangsúlyozni kell, hogy egy vezető szakember jelenléte nélkülözhetetlen, ha lehetséges, állandó jelleggel.

3.1.13 Raktár

A múzeum élete általában még más szolgálati helyiségeket is igényel, többek között a raktárhelyiségeket. Ezekben a helyiségekben kerülnek elhelyezésre azok a tárgyak, melyek nincsenek kiállítva. Ezt a fogalmat azonban nem szabad félreérteni. A múzeum raktára jellegénél fogva nem az elfelejtett tárgyak helye, és nem is egy rendetlen egyveleg. Műveket fogad be, melyek az egyházi szakterületen belül egyébként fontosak és jelentősek, de különféle okokból itt helyezik el őket, körültekintő védelmüket és ezzel megmaradásukat biztosítva.

Ha az ilyen művek az eltervezett múzeumi körsétához pillanatnyilag nem használhatók fel, idővel annak szerves alkotórészei lehetnek. Továbbá felhasználhatók kiállítások számára mind a múzeumon belül, mind azon kívül. Ebben az összefüggésben hangsúlyozni kell, hogy milyen jelentősége van „a művek cseréjének” a múzeumon belül és azon kívül – természetesen a szükséges biztonsági előírások betartásával –, emiatt a tárgyak kölcsönzését és szerzeményezését pontosan szabályozni kell.

A raktárban elhelyezett műtárgyakat ezért szakszerűen rendezve és könnyen megtalálható módon kell tárolni. Ennek megvalósításához ezeket a múzeum főleltárában és még egy külön katalógusban kell dokumentálni és nyilvántartani, miközben gondoskodni kell arról, hogy ez a dokumentáció szabályszerűen aktualizálva legyen. Kívánatos volna továbbá, hogy ezek a műtárgyak a megfelelő intézmények szakértői és felelősei számára rendelkezésre álljanak.

Némely mű a raktárban kerül elhelyezésre, mert rossz állapotban van, és ezért sürgősen restaurálásra szorul. Tehát körültekintő védelmükről gondoskodni kell, mert ezek létüknek sérülékeny időszakában vannak.

3.1.14 Restauráló műhely

Ahol a körülmények megengedik, célszerű a múzeumi raktár mellett kis restauráló műhely kialakítása. Ennek szokás szerint a karbantartásról és az állagmegőrzésről kell gondoskodnia. Ugyancsak feladata, hogy a sürgősen szükségessé váló beavatkozásokat megtegye azokon a műtárgyakon, melyek a pusztulás állapotába kerültek.

Ha a múzeumon belül nincs műhely, akkor a múzeumnak a műtárgyak szabályszerű időszaki felülvizsgálata miatt megbízható restaurátorokhoz kell fordulnia. Amennyiben lehetséges és kívánatos, az ilyen felülvizsgálatokat a polgári hatóságokkal együttműködve kell megvalósítani.

3.2 Biztonság

3.2.1 Berendezések

Az egyik olyan szempont, melyet alaposan figyelembe kell venni, a múzeum működéséhez elengedhetetlenül szükséges berendezésekkel kapcsolatos. E tekintetben helyes döntés, ha a múzeum igazodik az érvényben lévő polgári törvényekhez – ha vannak ilyenek – az elektromos készülékekre, tűzvédelmi-, riasztó-, és légkondicionáló berendezésekre vonatkozóan.

Ami a személyek biztonságát illeti, el kell kerülni az építészeti kiképzésű lezárásokat, jól ki kell jelölni a múzeumi útvonalat a vészkijáratokkal, valamint a készülékek és berendezések szabályszerű ellenőrzéseit végre kell hajtani.

Ami a művek biztonságát illeti, érvényes az, hogy biztosítani kell mind a javak megőrzését és állapotuk fennmaradását, mind megóvásukat illetéktelen személyektől és tolvajoktól.⁴³ A műtárgyak állapotának fenntartását tekintve szükséges a termék megfelelő klimatizációja; a portól, a napfény hatásaitól, a mikroorganizmusoktól való védelem; a termék rendszeres takarítása és a feregtelenítés; valamint a szabályos időközönként történő állagvizsgálat.

A műtárgyak megőrzése tekintetében a megelőző biztonsági intézkedések minden teremben szükségesek; különös figyelemmel a külső falak szilárdságára és a nyílászárók védelmére (páncélozott ajtók, rácsok az ablakokon és a tetőablakokon, stb.). Természetesen szükséges egy jó riasztórendszer, esetleg közvetlenül összekötve a rendőrség készenléti szolgálatával. Továbbá elengedhetetlen a múzeumban található összes tárgyra vonatkozó fényképes nyilvántartás azért, hogy lopás esetében az ellopott tárgyak felkutatását megkönnyítsük.

3.2.2 Felügyelet

A múzeum felügyeletének is fontos szerepe van. Ez nemcsak a múzeum területének általános felügyeletére érvényes, tehát mindenekelőtt a műtárgyak biztonságba helyezésére, melyek a látogatók által hozzáférhető termekben vagy a raktárakban találhatóak, hanem a legnagyobb körütekintéssel kell eljárni a tárgyak mozgatásánál is, a múzeumon belül és kívül.

A különböző műtárgyakkal kapcsolatos figyelemnek és a felügyeletnek „személyre szabottnak” kell lennie, amihez szakszemélyzet szükséges. Tehát nemcsak a tárgyak megőrzésének általános szabályait kell figyelembe venni, hanem ezeket a szabályokat minden egyes műtárgy esetében, a tárgy igényeinek megfelelően kell átalakítani és meghatározni.

A szokásos őrzést biztosítani kell mind a nyitva tartás, mind a zárva tartás ideje alatt. A

⁴³ Részletes nemzetközi rendelkezések vannak a műtárgyak kiállítására vonatkozóan, hogy megkönnyítsék a megőrzést és a karbantartást. Alkalmassint az ember emlékezhet a nemzetközi szervek által kibocsátott néhány dokumentumra: ICOM, *Code de Déontologie Professionnelle de l'ICOM*, Paris 1990; ICOM, *Documentation Committee CIDOC Working Standard for Museum Objects*, 1995; CONSIGLIO D'EUROPA, *Convenzione riveduta sulla Protezione del Patrimonio Archeologico*, Malta 1992; ICOMOS (International Council of Monuments and Sites), *International Cultural Tourism Charter*, 1998, artt. 2.4, 6.1, 3.1, 5.4.

Az ilyen dokumentumokhoz hozzákapsolhatjuk az egyházmegyei és egyházi múzeumokról a nemzetközi találkozókön kiadott dokumentumokat (mint például az Arbeitsgemeinschaft Kirchlichen Museen und Schatzkammernnek 1944-től az Éves Gyűlésein jóváhagyott Római dokumentumát).

nyitva tartás ideje alatt megfelelő őrző szolgálatról kell gondoskodni azért, hogy ne történjen károkozás a kiállított műtárgyakban és az épületben. Ebben a szolgáltatásban rendkívül hasznosnak bizonyulhat kiképzett önkéntes jelenléte. A zárva tartás idejére tanácsos lenne – amennyiben ez lehetséges – az említett biztonsági előírásokon kívül egy őrszolgálattól is gondoskodni.

A mozgásban levő műtárgyak biztonságáért a megbízott személyzet részéről mindenekelőtt gondosság és óvatosság szükséges, hogy bármilyen káresemény elkerülhető legyen. A műtárgyak kölcsönzése rendkívüli figyelmet és éberséget követel, hogy a felügyelet minden műveleti szakaszban megvalósítható legyen: a szállítás alatt a kellő figyelem által (valamint átfogó műtárgybiztosítás védelmével), és különleges biztonsági intézkedésekkel a kiállítás előkészületeinél.

3.3 A múzeum igazgatása

Azért, hogy az egyházi múzeum megfelelőképpen gyakorolhassa tevékenységeit, jól szervezett igazgatás szükséges.

Ebben a tekintetben hasznosak lehetnek a következő tanácsok:

- a tulajdonosi oldal részéről gondoskodni kell egy önálló gazdasági erőforrás létesítéséről (pl. egy alapítvány, amely a bevétel egyik forrását jelenti), mely hosszú időre lehetővé teszi legalább a lényegesnek tartott tevékenységek tervezését;

- nemcsak közép- és rövidtávú, hanem egy többéves gazdasági terv előkészítése azért, hogy sajátos szervezeti intézkedésekkel az összes, a múzeum fenntartásával és felértékelésével kapcsolatosan előírt követelményeket jelentő stratégia megvalósuljon;

- a teljes terv fényében gondoskodni kell éves mérleg elkészítéséről költségvetési előirányzattal és záróösszeggel, részletezve az egyes bevételi tételeket (belépőjegyek, eseti szponzorálások, intézmények, eladások stb.) és a kiadási tételeket (vásárlás, személyi kiadások, üzemeltetési költségek, tevékenységek, restaurálások, biztosítások, hirdetések, nyomtatványok, rendezvények stb.), hogy a tevékenységek szabályszerű folytonossága biztosan megállapítható, valamint a kiadások változása könnyen meghatározható legyen, és az igazgatás előtt álló intézkedések [anyagi terhei] becsülhetők legyenek;

- gondoskodni kell a múzeum szabályos jogi helyzetéről (mind egyházi, mind világi területen) és részletes normatív szabályozásáról;

- világos jogi helyzetet kell teremteni a teljes személyzet számára, akár alkalmazott, akár önkéntes (esetleg egyesületek létesítése, illetve más szervezetekhez való irányítás);

- adóterhek becsületes fizetése; körültekintő eljárás mód szükséges a különböző igények ellátására szakosodott személyzet felvételénél; az önkéntes szolgálatok elővigyázatos elindítása széles látókörű felelősök által; a személyzet foglalkoztatásával kapcsolatos döntések elmélyítése megfelelő vezetők és a szükséges rugalmasság segítségével;

- a múzeumról alkotott kép fejlesztése az Egyház hírközlési csatornáin, az iskolák és kulturális intézmények, valamint a helyi tömegtájékoztatás által.

3.4 Személyzet

- szükséges egy felelős igazgató, aki sajátos szakértelemmel és a feladatával kapcsolatban megfelelő elkötelezettséggel rendelkezik;

- kívánatos, hogy az igazgatót a múzeum tudományos, kulturális és adminisztratív szervezeteinek élén álló egy vagy több bizottság (vagy legalább néhány szakember) támogassa;

- ahol célszerűnek látszik, személyzet vehető fel a titkárságra, nyilvános kapcsolattartásra, igazgatási területre stb.;

- rendelkezésre kell állnia személyzetnek a műtárgyak felügyeletére, amely a fent leírt szakmai szempontoknak megfelelő;

- nagyon kívánatos jól felkészült idegenvezetők jelenléte, akik a különböző látogatócsoportokat kísérik a múzeum megtekintésekor.

3.5 Szabályzatok

A múzeumi tevékenység szabályszerű menete minden részegyház kulturális javaival kapcsolatban megkívánja az érvényes szabályok, illetve előírások betartását. Erre való tekintettel a következő pontokat lehet különösen kiemelni:

- mindenekelőtt tekintettel kell lenni a Szentszék, a nemzeti és területi püspöki konferenciák, valamint az egyházmegyék előírásaira és iránymutatásaira, amelyek ezt a területet különböző módokon érintik;
- lehetőség szerint alapító okirat és [szervezeti és működési] szabályzat megfogalmazása, melyeket az egyházmegyei információs szervek segítségével kell ismertté tenni;
- teljesíteni kell a nemzetközi, valamint mindenekelőtt a nemzeti és regionális polgári rendelkezéseket (pl. a már említett ICCROM, ICOM, ICOMOS, Európa Tanács);⁴⁴
- szabályozni kell a művek kölcsönzését az általános egyházi és polgári előírások figyelembevételével, azáltal is, hogy a megkeresés értelméről és céljáról megbizonyosodnak, és ajánlják a kölcsönzött művek egyházi környezetben való bemutatását;
- szabályozni kell a művek reprodukálásának jogát, tekintetbe véve az egyházi és polgári rendelkezéseket és szokásokat;
- az adatokhoz való hozzáférés szabályozása, mind a papíralapú dokumentumokon, mind különösen az informatikai eszközökön (lokális számítógépen vagy hálózaton) tároltakhoz;
- iránymutatást kell adni az őrizetlen, használatból kivont, állagromlás veszélyének kitett művek egyházi múzeumban vagy más raktárakban való elhelyezéséről.

Az egyházi tulajdonú történeti-művészeti javak – nyilvános vagy magán – civil muzeális (vagy hasonló) intézményben történő elhelyezésével kapcsolatban szerződést vagy más megállapodást kell kötni a tulajdonjog megőrzésére, a biztonságra, a tárgyak egyházi hasznélvezetére és az ideiglenes elhelyezés jellegére vonatkozóan.

A restaurálási eljárásoknak is gondosan, szabatosan megfogalmazott szerződésekkel szabályozva kell megvalósulniuk.

3.6 Kapcsolatok más intézményekkel

Az egyházi múzeum hivatalvezetésében figyelembe kell venni és szorgalmazni kell a kapcsolatokat más kulturális intézményekkel is, különösen nyilvános és magánmúzeumokkal.

Ennek az együttműködésnek úgy kell megvalósulnia, hogy keretében az egyes intézmények autonómiája biztosítva legyen, valamint közös projekteket tervezzenek és valósítsanak meg a régió kulturális életének élénkítésére.

A más muzeális és kulturális intézményekkel kialakított közös kezdeményezésekre érvényes az, hogy feltétlenül szükséges a műtárgyak tulajdonjogának biztosítása, a tárgyak kölcsönzésével kapcsolatos előírások betartása, és szervezeti megállapodásokat megkötése.

4. Az egyházi múzeum hasznosítása

4.1 Nyilvános hasznosítás

Az egyházi múzeum az általa nyújtott műélvezet révén a nyilvános hasznosítás helye, mert a kulturális javak az Egyház küldetésének szolgálatában állnak. Az egyházi múzeum a keresztény közösség által előállított kulturális örökség segítségével a történelem, a szép és a szent érzékelésére és megragadására nevel. A hasznosítás tehát szorosan összefügg az oktatási [pedagógiai] szinttel, melyet elvárunk a múzeumtól, bár különbözik is attól. A képzési és műélvezeti mozzanat

44 Vö. 35. jegyzet.

megkülönböztetése és egyben kapcsolata kiemelik annak jelentőségét, hogy a megismerő szempont és az érzelmi szempont egymást kiegészíti különösen abban, ami a vallásos életet érinti, melynek cselekedetei – mint az Isten- és a felebaráti szeretet kifejezései, – megkövetelik az értelem, az érzellem és az akarat együttműködését.

A kereszténység minden „színhelye” a befogadásra rendelt, hogy minden kezdeményezés által „a szeretet evangéliumát” hirdesse. Az Egyház látható jeleket használt, hogy hitét kifejezze és hirdesse. A múzeumban összegyűjtött tárgyak célja is meghatározott az egyházon belül a katekézishez és azon kívül az evangélium hirdetéséhez úgy, hogy műélvezetet nyújtsanak mind a hívők, mind a kívülállók számára, hogy így mindkettő a maga módján megízlelhessen azt.

Ilyen indíttatás alapján az egyházi múzeum – amely elsődlegesen a keresztény közösség számára rendelt – legyen a legnagyobb mértékben hozzáférhető a más kultúrából, szociális és vallási környezetből származó közönség számára is. Valamint maga a keresztény közösség a múzeum szakemberei segítségével barátián fogadja be azokat, akik a vallásos emlékek iránt érdeklődnek, mivel „*Ecclesiae catholicae nemo extraneus, nemo expulsus, nemo longinquus est* (a Katolikus Egyháztól senki sem kívülálló, senki sem kizárt, senki sem távoli)”⁴⁵.

A múzeum közönsége néhány világosan megkülönböztethető csoportra osztható: egyéni látogató, vezetett csoport, diákok vagy szakemberek. Részükről a különböző megközelítés változatos megvalósítási módszereket kíván, amelyek megkönnyítik a látogatók számára nyújtott hatás kialakulását, és megfelelnek a különböző kulturális igényeknek.

Az előrejegyzések és látogatások ésszerű szervezése nemcsak a látogatóknak, hanem a személyzetnek is a jobb szolgáltatást teszi lehetővé. Az egyes múzeumoknak azon kell fáradozniuk, hogy a kiállítások megtekintésén túl kiegészítő kulturális tevékenységeket is szervezzenek.

4.2 Egyházi értelemben vett hasznosítás

4.2.1 Hasznosítás az Egyház szellemében

Ahhoz, hogy az egyházi múzeumokat megfelelő módon „élvezhetővé” tegyük, az esztétikai és a vallásos elem közötti szoros kapcsolatot világosan ki kell emelni. Ezenkívül a felbonthatatlan kapcsolatnak a kiállított kulturális örökség, valamint a ma egyháza és világa között láthatóvá kell válnia: a kereszténységtől ihletett művek megközelítése valójában nem ugyanolyan módon történik, mint az elmúlt kultúrák leleteinek megközelítése; mert itt a látogatók figyelmébe számos olyan dolgot ajánlanak, ami szoros kapcsolatban áll az Egyház jelenével.

Különösképpen a szekularizálódás terjedésének ebben a történelmi időszakában az egyházi múzeum arra hivatott, hogy újra bemutassa egy olyan létformának a nyomait, amely a hitérzékben találja meg az élet, a tapasztalat, a remény elsődleges alapját. Az anyagi javak gyűjteménye nem a büszkeség jele, hanem megannyi művész zsenialitásának felajánlása Istennek azzal a céllal, hogy hálát adjanak neki. Azonban még a legszebb dolgoknak is mindig nyilvánvalóvá kell tenni az emberi kreativitás határait, teljesen Jézus szavai szerint: „Nézzétek a mezők liliomait, hogyan nőnek: nem fáradoznak, nem szőnek-fonnak, mégis mondom nektek, még Salamon sem volt dicsősége teljében úgy felöltözve, mint egy ezek közül.”⁴⁶

Az egyházi múzeum ezért alakító, lélekfejlesztő szerepet játszik a katekézis és a kultúra didaktikájában. A muzeális létesítmények tehát műveket kínálnak a közönségnek, melyek a mai kor emberének újraevangelizálására ösztönöznek. Tárlatvezetések, előadások, publikációk által (múzeumi katalógusok, kiállítások katalógusai iskolák számára, illusztrált nyomtatványok a régió kulturális ajánlatairól) a látogatóknak lehetőségük van a kereszténység alapelemeit befogadni, melyekhez legtöbbjük a keresztény beavató szentségek által személyesen kötődik. Ők ezen szokatlan eszköz segítségével újra utakat és módokat találhatnak a hitben való növekedéshez és éréshez, hogy végül Krisztushoz tartozásukat jobban kifejezhessék. Továbbá a nemhívók az egyházi

45 VI. PÁL, *Negli splendori dell'Immacolata. Saluto ed augurio di Pietro a tutte le anime* homíliája, 1965. december 8. (*Insegnamenti di Paolo VI.* III, cit., p. 742–747).

46 Mt 6,28–29.

múzeum látogatásakor betekintést nyerhetnek arról, hogy a keresztény közösség milyen jelentőséget tulajdonított a hithirdetésnek, az istentiszteletnek, a felebaráti szeretet cselekedeteinek és a kereszténység által ihletett kultúrának.

Az egyháztörténelem alapos olvasása, annak helyi szinten történt fejlődésében és a történeti, művészeti és kulturális örökség összefüggésében is, természetesen újra visszaidézi tudatunkba a keresztény művészet nagy témáit. A ránk hagyományozott kulturális örökségben olvassák és megértik az áldozat, a szeretet, az együtt szenvedés, az élet tiszteletben tartása, a halál sajátos megközelítése, egy új világba vetett remény értelmét. Ezek a valóságok, melyeket a múzeumokban összegyűjtött művek fejeznek ki, az egyházi küldetés fő irányvonalaihoz vezetnek:

- kultusz, mely a liturgiában, a népi vallásosságban, és a személyes áhítatban érthetően kifejezésre jut;

- katekézis, mely a tanításban és a nevelésben bontakozik ki;

- kultúra, mely a sokféle tudományban, különös hangsúllyal a humán tudományokban bontakozik ki;

- mindenekelőtt a felebaráti szeretet, mely az irgalmasság lelki és testi cselekedeteiben találja meg kibontakozását.

Ezen irányvonalak bármelyikére az érzékelhető jeleknek – melyek az idők folyamán fejlődnek és kibontakoznak – sűrű hálójá szövődött. Ezek fennmaradása jelenti az emlékezetnek azt a tartalékát, melyet az egyházi múzeum megőrizhet és feltárhat. Tehát ezzel a felfogással magunk mögött hagyjuk a tisztán esztétikai és történeti szemléletet, és behatolunk a *civitas christiana* legmélyebb és legrejtettebb értelmébe és jelentésébe.

4.2.2 Hasznosítás egyházi összefüggésben

Olyan kezdeményezések által, melyek a múzeum didaktikai küldetésére vonatkoznak, rekonstruálni lehet az adott régióban az egyes fennálló valóságok „mikrotörténetét” [külön történetét]. Tanulmányi napok, múzeumi tárlatvezetések, időszaki kiállítások és más kezdeményezések előnyösen befolyásolhatják egy adott földrajzi területen a kereszténység legfontosabb értékeinek újra felfedezését. A helyi Egyház lekipásztorainak és szentjeinek története, valamint életük eseményei újból felfedezhetők a népi vallásosság és a tisztelet formáiban, melyek a történeti-művészeti kincsek gazdag gyűjteményét hagyják örökül. A múzeumnak átadott más emlékek nyilvánvalóvá teszik a társulatok megalakulásának és a testvérületeknek fontos szerepét.

Az egyházi múzeum betölt egy fontos feladatot azzal, hogy a jelen nemzedék és különösképpen a fiatalok belső elkötelezettségét erősíti, mert a múlt emlékeinek bemutatásával előtérbe kerül a keresztény közösség történelmi távlatja. Ebben a tekintetben az iskola, a régió és részegyház közötti kapcsolat alapvetően fontossá válik. Valóban, az ebből kifejlődő intézményi együttműködések az egyházi kapcsolat felismerését és megtapasztalását segítik elő, amely az Egyház történeti-művészeti örökségében igazolva van. A múlt eseményeinek felfedezése kiállított tárgyak által ebben az értelemben emlékeztetővé válik, amely egyúttal megbízható, és ezáltal erősebben érzékelt emlék. Ezenkívül a szokásos érdeklődés egyik eleme az áthagyományozott hit értékeivel kapcsolatban.

4.2.3 A hasznosítás az egyházi életben

Az általános felfogás szerint a múzeum kifejezés egy a jelen élettől elkülönített, változatlan, merev, hideg, csendes helyet idéz az ember emlékezetébe. Az egyházi múzeum ellenben valódi „melegágygyá” válik, a kulturális képzés élő központjaként elismert, amely képes arra, hogy az Egyház kulturális javainak megőrzésével és hasznosításával kapcsolatos ismereteket fejlessze és terjessze. Az egyházi múzeum sajátossága az, hogy megőrzi és kiállítja az Egyház életének történeti emlékeit úgy, ahogy az [Egyház élete] egy meghatározott földrajzi területen a sokféle művészi kifejezés által kibontakozott.

Ilyen célok elérése érdekében nem elég a jól tagolt kiállítási útvonal értelmes tervezése

olyan műtárgyak kiállításával, melyek arra szolgálnak, hogy egy helyi összefüggést és történelmi valóságot reprodukáljunk és megragadjunk. A probléma, mellyel szembe kell néznünk az, hogy az egyházi múzeumok szervezetének mindkét alapvető funkciója korrekt módon együtt él: megőrzés és kiállítás. A kiállítási kritériumoknak valóban hozzá kell járulniuk ahhoz, hogy a mű és a hozzátartozó közösség kapcsolata világossá váljék azért, hogy utaljon a keresztény közösség egyházi életére az elmúlt időkben. A múzeum által alkalmazott didaktika azután egy kommunikációs és képzési hálózatot hívjon életre, hogy a látogatókat a jelen egyházi élete számára belsőleg megérintve elkötelezze.

Másrészről egyetlen látogatás ideje nem teszi lehetővé azon történeti és dokumentációs gazdagság alapos értékelését, melyet a múzeum nyújt. Ezért ésszerűbbnek látszik különféle múzeumi séták szervezése és tanulmányi látogatás alkalmával tájékoztató anyag felajánlása a közönségnek, mely a múzeumon kívül is olvasható.

Az egyházi múzeum ezen a módon a közösség számára eleven kulturális központtá válik. A csoportok érdeklődése által újra és újra élettel telik meg. Kezdeményezéseihez éves munkaprogramot készít, hogy mind a teljes részegyház, mind az egyes egyházi intézmények, melyek a részegyházat alkotják, általános pasztorális tervükbe illeszthessék azt. Ebben a programban előre láthatóak:

- időszaki kiállítások, hogy általuk megismerhetővé váljanak korok, művészek, történelmi körülmények, lelki áramlatok, áhítatformák, hagyományok, rítusok;
- előadások az év meghatározott időszakaiban, tematikus rendezvénysorozat alapján;
- könyvek, vagy új, ill. restaurált műalkotások bemutatása;
- találkozások és beszélgetések művészekkel, restaurátorokkal, történészekkel és kritikusokkal;
- intézmények vagy egyesületek által elindított kezdeményezések bemutatása, melyek egyébként még az egyházmegye területén sem tudnának kibontakozni;
- helyi katechetikai ülések szervezése.

Azonban a legjobb módszer, hogy a műtárgyak értékét és ezzel az egyházi múzeum jelentését érthetővé tegyük, abban áll, hogy a látogatókat megtanítsuk körülnézni, hogy eseményekről, tárgyakról, történelemről, személyekről, melyek és akik azon a tájon megtalálhatók voltak, és élő, jelenvaló lelkületük marad, gondolkodjanak el és kapcsolatot teremtsenek közöttük. Így köt össze az egyházi múzeum múltat és jelent egy adott keresztény közösség egyházi életében.

4.3 Hasznosítás a teljes régióban

Az egyházi múzeum által kezdeményezések indulhatnak, hogy előmozdítsák az adott földrajzi területen rendelkezésre álló kulturális javak felfedezését. Ebben a tekintetben biztosan szükséges:

- ösztönözni a találkozási alkalmakat hívók és nemhívók, hívek és lelkipásztorok, a műélvezők és a művészek között;
- érzékennyé tenni a családokat, mint olyan helyszíneket, ahol a keresztény művészetre és az általa közvetített értékek felfogására nevelés megvalósul;
- a fiatalok érdeklődésének felkeltése az emlékezés kultúrája és a kereszténység története iránt.

Természete szerint az egyházi múzeum szoros összefüggésben áll a régióval, melyen sajátos pasztorális küldetését folytatja, mivel összegyűjti, ami onnan származik, hogy azt a híveknek a történelmi emlékezés és az esztétikai műélvezet kettős útján újra felkínálja. Az „egyházi hely”-en kívül az egyházi múzeum valóban az adott „földrajzi terület helye”, mivel a hit inkulturálódása az egyes területekhez köthető. A sokféle kézműves tárgy előállítására használt anyagok pontosan meghatározott természeti környezetre utalnak; az épületeken félreismerhetetlen módon helyi hatás mutatható ki; a művészek és megrendelésre készített munkáik ahhoz a hagyományhoz kötődnek, mely egy meghatározott területen fejlődött ki; a művek tartalmai ihletet merítenek, és megfelelnek a keresztény közösség fejlődésének állomáshelyéhez kötődő szükségleteknek. Műemlék-

együttesekre, műtárgyakra, levéltárakra és könyvtárakra jellemző az adott földrajzi terület és utalnak is arra. Az egyházi múzeum sem elkülönített hely, hanem állandó fizikai és kulturális kapcsolatban áll az öt körülvevő régióval.

Ezért az egyházi múzeum nincs elidegenítve a többi egyházi helyszíntől, melyek egy meghatározott területhez tartoznak. Tehát mindegyiknek ugyanaz a pasztorális célkitűzése van, és a maguk oly különböző tipológiájában organikus és differenciált kapcsolatba szövődnek. Ez a folytonosság az Egyház szellemisége által megerősítést nyer a saját küldetésének szolgálatába állított kulturális javakkal kapcsolatban. Ezek a javak egy és ugyanazon tárgyi összefüggésbe tartoznak, mely által *de jure* egymással összhangban vannak, *de facto* ezt az egységet összetettségben és különbözőségben kell kifejezniük. A múzeum a maga részéről gyűjti és rendezi a történeti művészeti és kulturális javakat, miközben láthatóvá teszi hivatkozásukat az egész régióra és az egyházi összefüggésre.

Területi vonatkozásban az egyházi múzeum különböző feladatokat lát el. Fennmarad mindenekelőtt a „megőrző gyűjtemény” hagyományos feladata mindazzal kapcsolatban, ami azokról a tájakról származik, ahol az egyes helyi egyházak fejlődtek, és ami különböző okokból nem helyezhető el saját környezetében (az őrzés nehézsége, a műtárgy ismeretlen eredete, az eredeti elhelyezési helyek elidegenítése vagy lerombolása, a származási szervezetek pusztulása, földrengés vagy más természeti katasztrófa veszélye). De más feladatok is kapcsolódnak hozzá, amelyeket alaposan figyelembe kell venni az egyházi múzeum tervezésénél. A tárgyak rendezése tegye áttekinthetővé az Egyház egy meghatározott részét és annak történetét. A múzeum arra hivatott, hogy számadást adjon a [rész]egyház területének egészéről, ezért világossá kell tennie az abban tárolt tárgyak kapcsolatát származási helyeikhez. Hogy a folyamatosság viszonyát múlt és jelen között érthetővé tegye: az egyházi múzeumnak egy keresztény közösség történetének állandó emlékévé kell válnia; és ugyanakkor adjon otthont olyan kortárs jellegű alkalmi rendezvényeknek, melyek az Egyház működésével vannak kapcsolatban.

Ezek a feladatok szinte sugallják, ahol ez lehetséges, az új multimédiás technológiák használatát, melyek képesek virtuálisan, rendszerezetten és vizuálisan bemutatni a múzeum szoros kötődését ahhoz a tájhoz, amelyből a benne őrzött javak származnak. Ebben az értelemben az egyházi múzeum fogalma integrált és „messze kiterjedő múzeum”-ként határozható meg. Ez a értelmezés többközpontú szervezeteket foglal magába, mellyel kapcsolatban az egyházmegyei múzeum koordináló szerepet játszik. Így az egyházmegyei múzeum körül helyezkedhetnek el és vonzáskörébe tartozhatnak: a székesegyházi kincstár és a káptalan kulturális javai; a kegyhelyek, monostorok, konventek, bazilikák és testvérületek gyűjteményei; a plébániatemplomok és más egyházi helyek gyűjteményei; minden műemlékegyüttes a hozzátartozó művekkel; valamint a lehetséges régészeti lelőhelyek. Egy háló szövődik így, mely dinamikusan összefogja az egész földrajzi területen az egyházmegyei múzeumot más muzeális központokkal és az Egyház kulturális javainak összességével.

Egyes esetekben az egyházi múzeumnak különleges feladatot kell ellátnia, mert a részegyház kulturális javainak egységét és szerves összefüggését nyilvánvalóvá teszi. Fontos, hogy megtalálható legyen benne az egész egyházmegye történeti-művészeti örökségének leltárjegyzéke. Szükséges az, hogy az őrzött javakat és más, az egyházi területen előforduló javakat összefüggéseikben, könnyen olvasható leírásokkal vegyék jegyzékbe. Tudományos eszközökkel kellene biztosítani a leltárhoz és a terület történeti-művészeti örökségének katalógusához való hozzáférést (legalábbis akkor, ha nyilvános hasznosításról van szó). Így működtetnek egy olyan központot, ami az adott régióban igazolja a hit inkulturációjának munkáját; ami egyesíti a helyi Egyház teljes azon aktivitását, hogy saját küldetésének betöltéséhez megfelelő kulturális javakat hozzon létre; ami az emlékezet letétjének kulturális és spirituális fontosságát kiemeli; ami a közösséghez való tartozás érzését az egyes nemzedékek által áthagyományozott örökség által erősíti; ami a (műtárgy)védelem szempontjait és a tudományos kutatást ösztönzi; ami a kortárs alkotások felvételére nyitott, az Egyház életerejének és kulturális javainak pasztorális jellegére utalva, melyek mindenütt előfordulnak, ahol a keresztény üzenet elterjedt.

Ebben az értelemben az egyházi múzeum nagy jelentőségű kulturális centrumhoz hasonlít,

mert alapítása a történelmi-művészeti letéten nyugszik, mely a teljes keresztény közösséget jellemzi és egyesíti. Vele együtt a székesegyház is egy élő örökség, melyhez egy kincstár-múzeum működő struktúrái, valamint a változatos istentiszteleti és szervezeti igényeket kielégítő művek tartoznak. Így még a plébániák, a kegyhelyek, a monostorok, a konventek, a testvérületek olyan helyek, melyek saját vagy egy központi múzeumban védendő tárgyakkal rendelkeznek (az újbóli használat biztosításával meghatározott körülmények között). A restauráló műhelyeket és a műszaki irodákat is be kell vonni ebbe az egyházmegyei központba, hogy betagozódjanak a helyi Egyház komplex életébe. Az eredeti állapotban való megtartás feladata tehát csak egy szempont a művek felhasználásával kapcsolatban, mely [ténylegesen] az egyházmegyei múzeumtól függ. Műtárgyak, templomfelszerelések, berendezési tárgyak, öltözetek stb., melyek biztonsági okokból, a szakrális épületek elidegenítése miatt, a tárgyakat őrző szervezetek pusztulása vagy biztonságának hiánya miatt az egyházi múzeumokba kerülnek, így ezzel élő részei maradnak az egyházközség és a régió teljes civil társadalma kulturális javainak.

Az integrált múzeumi rendszer fogalma figyelemre méltó módon kiterjed és fontos egyházi jelentést nyer más, a régióban előforduló civil intézményekkel kapcsolatban. Ez a felfogás egységességükre tekintettel az ilyen [egyházi] intézmények jogi elismeréséhez vezet; egy intézményi keret megvalósítását sugallja, mely ehhez a renchez alkalmazkodni képes; a kiindulópont a nyilvános szempontok biztosítására; alakítja a földrajzi terület kultúrpolitikáját; megalapozza az alkalmazott személyzet és az önkéntesek szolgálati előírásait és védelmi szempontjait. Ezért ez az új szerveződés vitathatatlanul szociális és politikai jelentőségű, mivel nyilvános kulturális szolgáltatást és valóban jó munkalehetőségeket biztosít.

A szétterjedő és decentralizált egyházi múzeumi rendszerek tipológiája jellemző arra a régióra, melyben annak teljes egyházi történelmi-művészeti öröksége feltárul. Ebben a tekintetben az egyes múzeum vagy az egyes gyűjtemény többé nem az összefüggésükből kiszakított művek őrző-és gyűjtőhelye, hanem a helyi kultúra minősítő eleme, mely más kulturális javakkal kapcsolatban áll. A decentralizáció, mely mind a műveket eredeti helyükön, mind magukat a templomi tereket védi, különösen a kézműves tárgyakat [vagy kisebb céhek munkáit] emeli ki, és ugyanakkor minden részdarab az egyházmegye területét gazdagítja, mely plébániákból, konventekből, kegyhelyekből és másokból áll. Ha a levetett, a templomokban tárolt felszereléseket és berendezési tárgyakat egyetlen múzeumba gyűjtenénk össze, az a származási helyek elszegényedését jelentené és a múzeumok túlterhelt anyagraktárakká válnának. Egy ilyen rendelkezés magukat a műtárgyakat értékelné le, amelyek annyi más és jelentősebb tárgy mellett jelentéktelenné és csak csekély mértékben felhasználhatóvá válnának. A különböző tárgyakat, melyek a jótevők és megrendelések, híres művészek és egyszerű kézművesek, régi szokások és körülmények felidézésének emlékei, ezért helyben kell megvédeni. Ha ott a megfelelő struktúrák hiányoznak, kétségtelenül előnyben részesül egy központi múzeum együttes.

Az egyházi múzeum az egyházi közösség fogékonnyá tételének helyévé és a régióban tevékenykedő különböző kulturális szereplők közötti párbeszéd helyévé válhat. Azért, hogy ez valóra váljon, leltárjegyzékek és katalógusok által kapcsolatokat kell kialakítani; a művek származási helyével, valamint az egész régióval kapcsolatos topográfiai és fényképészeti dokumentáció elkészítését kell szorgalmazni; informatív kiállítóhelyeket kell berendezni; aktuális kiállításokat, történelmi-művészeti kutatásokat és restaurálási akciókat kell kezdeményezni; olyan vezetéseket kell szervezni, melyek a múzeumból indulnak ki, és a régió más műemlék-együtteseihez irányulnak. Ez az összehangolt tevékenységegyüttes nyilvánvalóvá teszi egy meghatározott földrajzi területen az Egyház elvégzett munkáját, és előmozdítja a kulturális javak védelmét eredeti összefüggésükben.

5. A munkatársak képzése az egyházi múzeumok számára

5.1 Képzési terv

5.1.1 A képzés jelentősége

A múzeum mint művészeti-történelmi központ fontos kulturális szerepet tölthet be, ha a pasztorális terv keretei között történelmi információs és esztétikai nevelő tevékenységet fejt ki. Ezen cél eléréséhez el kell indítani a papság, a művészek, a múzeumi szakalkalmazottak, az idegenvezetők, a teremőrök és mindezek mellett a látogatók képzését, melyben nekik megújult szakértelemmel, mélyebb alázattal, figyelmesebb párbeszéddel, készségesebb nyitottsággal és a helyi hagyományok figyelembevételével érhetővé teszik az Egyház kulturális javainak sajátos természetét.

A képzési terv a múlt műveinek hasznosítására és új műalkotások létrehozásának előmozdítására irányul. Tekintettel a szent [fogalmának] válságára, és ebből következően a kultikus kifejezési formák elszegényedésére – az építészetben, az ikonográfiában és a templom berendezésének területén –, sürgetően szükséges, mind kapcsolat létesítése a hagyománnyal, hogy a különböző korok hagyatékait kézzelfoghatóvá tegyük, mind a jelenkori vitába való bekapcsolódás, hogy keresztény ihletettségű művészet és kultúra új korszakát indítsuk el. Valójában az Egyház mindig a művészetek megrendelője volt, mert a művészetben példamutató eszközt látott saját küldetésének teljesítésére. Az évszázadok folyamán az Egyház hagyományosan tudomásul vette „mint saját szolgálatának szerves részét, hogy az emberi léleknek a művészet és a történelem területén történt legfenségesebb kifejezéseit előmozdítsa, megőrizze és hasznosítsa”.⁴⁷ Egy ilyen jellegű kulturális tevékenység kritikai képességet és figyelmes előkészületet igényel. Ezért mind megfelelő képzési terv szükséges a személyzet számára, mind kölcsönös együttműködés azon intézményekkel, melyeknek feladata az Egyház művészeti és kulturális kincseinek gondozása.

Intézmények és szakértők segítségével továbbfejlődhet az Egyház kulturális javak iránti aktuális érdeklődése, melyben még egyszer visszagondol történelmének kétezer éve alatt elvégzett munkájára, és javaslatokat dolgoz ki a jövőre. Tehát ezért helyénvaló, az emberiségnek visszaadni a mindennapokból és a nagy tettekből szövődött történelem értelmét; nyilvánvalóvá tenni a kereszténység évszázados befolyását a különböző szociokulturális összefüggésekben; emlékezni a természeti katasztrófákra és a háborús eseményekre, melyek egyes esetekben híres mesterművek elpusztulásához vezettek; megfelelő terv alapján oktatni az iskolai nevelésben és a folyamatos továbbképzésben, hogy az Egyház kulturális javai különleges jelentőséggel rendelkeznek az egész közösség javára; arra emlékezni, hogy ezeknek a javaknak egyházi sajátossága az evangélium hirdetése és az emberi haladás előmozdítása; hogy legyőzhető legyen a diszkrimináció gazdagok és szegények között, különböző kultúrák és etnikumok között, eltérő vallásos felfogások és számos vallás között.

5.1.2 Sürgős képzési és tanítási feladatok

Együttvéve sürgős, hogy legyőzzük a kulturális javak megőrzésére és hasznosítására vonatkozó bizonyos egyházi érdektelenséget; a jogi és adminisztratív terület hiányos felkészültségét; megfelelően felkészített megrendelőkről hiányát.

– *A kulturális javak iránti egyházi érdektelenség leküzdése.* Napjainkban kétségtelenül társadalmi érdeklődés állapítható meg a történelmi művészeti és kultúrörökséggel kapcsolatban, míg egyházi területen bizonyos figyelmetlenség és idegenkedés tapasztalható a művészeti és kulturális kincsekkel szemben. Más sürgős pasztorális feladatok érvényre juttatása, a személyzet hiánya és

47 Vö. PONTIFICIA COMMISSIONE PER LA CONSERVAZIONE DEL PATRIMONIO ARTISTICO E STORICO DELLA CHIESA (jelenleg PONTIFICIA COMMISSIONE PER I BENI CULTURALI DELLA CHIESA), *Lettera circolare agli Ordinari diocesani sulla formazione dei candidati al sacerdozio circa i beni culturali*, 15 ottobre 1992, Prot. N. 121/90/18 (Notitiae 28 [1992] p. 714–731) n. 1.

valószínűleg a felelősök elégtelen felkészültsége nem biztosítja megfelelően ezen kincsek védelmét. Kiváltképpen a munkatársak nem megfelelő képzettségére vezethető vissza a minőségi ügyvezetés és ügykezelés hiánya, mely különösen az előre nem látható vagy vészhelyzetekben mutatkozik meg (szervezeti struktúrák összeomlása, épséget veszélyeztető helyzetek, freskók leoldódása, műtárgyak elidegenítése, a biztonság megszervezése, jogi- és ügykezelési viták, stb.). Ilyen súlyos helyzetekben nagyon gyakran nem születnek világos döntések, melyek a problémát megoldják, mert hiányzik egy kiegyensúlyozott látásmód és egy megelőző stratégia.

– *A jogi-adminisztratív terület hiányos felkészültségének leküzdése.* A gazdasági erőforrások mérhetetlen pazarlása, mely gyakran néhány intézkedés végrehajtásához szükséges, sokszor súlyos intézményi hiányosságok miatt jelentkezik. Ezért ebben a tekintetben nélkülözhetetlen a tervezőkészség, az ügyviteli és jogi illetékesség, együttműködés intézményi szinten (mind egyházi, mind civil területen). Sok esetben valóban az eljárások ismeretének hiánya miatt nem sikerül nyilvános jellegű finanszírozást igénybe venni sem regionális, sem nemzeti és nemzetközi síkon. Ebben az összefüggésben tehát a képzés szintjén sürgősen ajánlott, hogy a szakemberek a polgári és az egyházi szakterület általános és különleges törvényi forrásait megismerjék.

– *Kulturális javak fejlesztésére áldozó, megfelelő megrendelők hiányának leküzdése.* Az Egyház a múltban sok esetben megvilágosító [utat mutató] megrendelő volt, amikor az összes művészeti ág képviselőit a keresztény lelkiség szívébe vezette. A múlt egyházi intézményekben megőrzött tanúbizonyosságainak inspirálni kell a mai megrendelőket, hogy a kulturális javak több tudományterületet érintő tevékenységgel úgy gyarapodhassanak, hogy a művészek a változatos egyházi háttérrel műveik nagyobb sikeréért megragadhassák. Szükséges olyan személyek jelenléte, akik a csoportmunkára (team-munka) és a kortárs művészekkel való párbeszédre képesek.⁴⁸ Ebben az összefüggésben a múzeum az élénkülés katalizátora lehet, a művészek elkötelezettségének erősítése és a vallásos témákra való felkészítése által.

5.1.3 A képzés szempontjai

Az egyházi múzeum egy sajátos és állandó képző szerepet tölthet be, mely három síkon bontakozik ki: történelmi tájékoztatás, esztétikai nevelés, lelki interpretáció.

Hogy az egyházi múzeum ezt a feladatát betöltsse, személyi állományát gondosan fel kell készíteni. A személyzet kiképzésében figyelembe kell venni néhány alapvető és nélkülözhetetlen szempontot:

– együttes felelősség vállalására nevelni az egyes szakmunkatársakat azért, hogy az Egyház által kezdeményezett kulturális tervekben megfelelő módon részt vehessenek;

– a munkatársakat vállalkozó szelleműre nevelni új tevékenységek bevezetésével, a már rendelkezésre álló tapasztalatok figyelembevételével;

– a környezetbe való „beleézésre” nevelni, hogy ezzel a kezdeményezések megfelelő beágyazása megtörténjen az egyes részegyházakban rendelkezésre álló kulturális javak összességébe;

– különböző didaktikai és multimédiás eszközök használatára nevelni, hogy megkönnyítsük a műélvezők hozzáférését az Egyház kulturális javaihoz;

– pasztorális dimenzióra nevelni, hogy a történelmi-művészeti örökséget az Egyház szándékának megfelelően és a különböző közönségtípusok figyelembevételével használjuk.

5.1.4 A képzés tartalmi jegyei

A képzéssel kapcsolatos kezdeményezéseket különböző oktatási tartalmakkal kell megtervezni, melynél különös figyelmet kell fordítani a következő témákra: általános és helyi egyháztörténelem; a népi hagyományok története; szentek életrajza és lelkiség; ikonográfia és

48 GIOVANNI PAOLO II, Allocuzione ai partecipanti al Convegno Nazionale Italiano di Arte Sacra *L'artista è mediatore tra il Vangelo e la vita*, 27 aprile 1981 (*Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, IV/1, Città del Vaticano 1981, p. 1052–1056); Id., *Lettera agli artisti*, 4 aprile 1999 (opuscolo, Città del Vaticano 1999).

ikonológia; az egyházművészet és egyházi építészet története; a megszentelt élet intézményeinek története és ezek jelenléte a régióban; az Egyház világi intézményei, a katolikus egyesületek, a testvérületek, a szociális mozgalmak, a kulturális intézmények története. Ebben az összefüggésben lehet tanfolyamokat, tanulmányi szemináriumokat, kongresszusokat, vitákat, előadás-sorozatokat szervezni, hogy alapképzést, szakképzést, a meglévő tudás aktualizálását és állandó továbbképzést tegyenek lehetővé. Az említett képzési kezdeményezések segítenek továbbá abban, hogy különböző ideológiai beállítottságú emberek egy asztalhoz üljenek, ezzel egy a pasztorális szempontból is hasznos párbeszéd megkísérelhető legyen.

Az egyházi múzeum munkatársai és felelősei számára különleges képzés szervezése szükséges. A fent említett témakörökön kívül szaktanfolyamokat kell biztosítani a múzeum szervezetről, üzletvezetésről és adminisztrációról, a javak felügyeletéről, a műtárgyak tárolásáról és állapotuk megőrzéséről, az érvényes jogrendről (ami a védelmet, adózást, intézményi kapcsolatokat érinti). Az esetleg létező egyházmegyei lapok vagy más kiadványok ezzel szemben a közönségnek szóló rendszeres tájékoztatásról gondoskodhatnak.

5.1.5 Képzési helyek

A képzés sokféle kezdeményezéssel, különböző (helyi, egyházmegyei, regionális, nemzeti, nemzetközi) intézmények arra alkalmas helyszínein kerül megrendezésre. Összességében véve olyan építő párbeszéd elindítása szükséges papok és laikusok, hivatásukat gyakorlók és előadók között, amely a kulturális javak védelmének, megőrzésének és hasznosításának problémakörén túl minden intellektuális, emberi és lelki képességet bevon, így ez hozzájárulhat csoportmunka kialakulásához, valamint az intézmények egymás közötti együttműködéséhez.

Ebben az összefüggésben is: a kulturális javak tekintetében illetékes regionális hivatalok meghívottak a tevékeny együttműködésre, hogy ezzel kerekasztal-beszélgetések, előadások, viták által mindig gondoskodjunk a hasznos információkról és az ismeretek aktualizálásáról.

Különös tekintettel a régióban lévő múzeumokra, kezdeményezni kell a szakértői bizottságok vagy egyesületek létrejöttét, hogy ezekre rábízható legyen az igazgatás és az élnkítő tevékenység feladata, akár az általános stratégiák akár az egyes múzeumegyüttesek síkján (pl. egyházi múzeumok nemzeti egyesülései és a leltározásban illetékes szakemberek nemzeti egyesületei, stb.).

5.1.6 Intézményközi együttműködés

A régióval [kölcönösen] integrált egyházi múzeum elindítása sok intézmény bevonásához és különböző képzési kezdeményezések elindításához vezet. Tehát elsődleges jelentőségű azért, hogy az intézményeket nyitottá tegye a kölcsönös együttműködésre.

Egyházmegyei vagy egyházmegyeközi szinten is, amennyiben lehetséges, be kell vonni a civil hatóságokat és más kulturális intézményeket, hogy az Egyház művészeti és kultúrörökségével kapcsolatos képzési programokat együttesen hangolják össze. Ezenkívül magától értetődik, hogy mind a civil, mind az egyházi felsőoktatási központokban nemzeti, valamint nemzetközi szintű szakszemélyzetet képezzenek.

A képzési programokat nem csak a munkatársak számára kell tervezni, hanem a látogatóknak is, a továbbképzés stratégiáinak előmozdításával.

5.2 A munkatársak képzése

5.2.1 A papság képzésének alapelvei

A képzési tervben a papi hivatalra készülők és a klérus felkészítése elsődleges jelentőségű. Tehát mindazoknak, akik a papság és a szerzetesi élet felé vezető úton járnak, képezni kell magukat az Egyház kulturális javai értékének megbecsülésére, a kulturális haladás és az evangelizáció

tekintetében. A lelkipásztorkodásban tevékenykedő papság a kialakult szokás szerint valóban felelősséggel is bír az Egyház vagyonának (*fabrica ecclesiae*), a templomépületnek megőrzéséért, annak építészeti kialakításával és az összes műtárgyával, melyek azt ténylegesen alkotják.

A megyéspüspököknek küldött, a papságra jelöltek képzéséről írott körlevélben (1992. október 15.)⁴⁹ ez a Pápai Bizottság arra buzdít, hogy a papságra jelöltek képzési időszakában „olyan kurzusokat szervezzenek, melyekben elmélyedt és rendszeres módon találkoznak a szakrális művészet történetével és alapelveivel, a keresztény régészettel, a levéltártudománnyal és a könyvtártudománnyal. Ezek a kurzusok hozzájárulhatnak ahhoz, hogy felismerjünk elkötelezett növendékeket, és irányítsuk őket erre a szakterületre, ezzel a jövőben képesek legyenek paptestvéreik érdeklődését is felkelteni és számukra is segítséget nyújtani [ezen a szakterületen]”.⁵⁰ Fontos továbbá, hogy a különböző filozófiai és teológiai tanulmányok során olyan témákat hozzanak szóba, melyek a művészetre, az esztétikára, a könyvtárakra, a levéltárakra és a múzeumokra vonatkoznak. Ezenkívül erre szakosodott tanulmányi központokat kell kialakítani, melyekben az Egyház kulturális javainak területére szakértőket és tanácsadókat képeznek, valamint megismertetik a egyházi múzeumokat érintő problématerületeket is.⁵¹

A papság megfelelő képzése felkészíti a kulturális javak védelmére, és olyan kapcsolat felvételét segíti elő az egyháziak és laikusok között, mely által kulturális terv lesz összehangolható a teljes történeti-művészeti örökség hasznosításához, egyházi és világi összefüggések alapján. Ezen keretek közé tartoznak azok a stratégiák is, melyek az egyházi múzeum személyzetének felkészítését érintik. Akkor is, ha nem minden esetben papok lehetnek felelős vezetői az ilyen intézményeknek, rendelkezniük kell a szükséges előfeltételekkel, hogy az egyházi múzeumok ügyét előmozdítsák, azokat összhangba hozzák az Egyháznak az adott régióban található kulturális javainak összességével, hogy mindezeket az egyházmegye, valamint az egyes helyi intézmények (plébániák, monostorok, konventek, szerzetes intézmények, testvérületek, egyesületek) pasztorális tervébe illeszthessék.

Ezért szükségessé válik megfelelő továbbképző tanfolyamok indítása a papok számára,

49 A képzés tekintetében a Pápai Bizottság szükségesnek tartotta, hogy egyetlenegy Körlevelet (1992. október 15) intézzen a világ valamennyi püspökéhez az eljövendő papságnak az egyházi kulturális javak gondozására való felkészítése tárgyában (PONTIFICIA COMMISSIONE PER LA CONSERVAZIONE DEL PATRIMONIO ARTISTICO E STORICO DELLA CHIESA [jelenleg PONTIFICIA COMMISSIONE PER I BENI CULTURALI DELLA CHIESA], *Lettera circolare agli Ordinari diocesani sulla formazione dei candidati al sacerdozio circa i beni culturali*, cit.). Abból a helyzetből kiindulva, melyről itt szó van, egy alapvető szempontról beszél. Három év múlva a Bizottság még egy Körlevéllel fordult az összes püspöki konferenciákhoz (1995. február 3.) kérve, hogy a papság képzésének ideje alatt az egyházi kulturális javak is szerepeljenek (PONTIFICIA COMMISSIONE PER I BENI CULTURALI DELLA CHIESA, *Lettera circolare*, 3 febbraio 1995, Prot. N. 15/95/2). Ugyanúgy megfontolás tárgyává tették a katolikus egyetemeknek az egyházi kulturális javakért végzett munkáját. Érdemben egy körlevelet intéztek (1992. január 31.) a világ összes katolikus egyetemi székhelyére, aminek következtében olyan adatok gyűltek össze, melyek nagy jelentőségük ugyanezen Bizottság további munkájához (PONTIFICIA COMMISSIONE PER LA CONSERVAZIONE DEL PATRIMONIO ARTISTICO E STORICO DELLA CHIESA [jelenleg PONTIFICIA COMMISSIONE PER I BENI CULTURALI DELLA CHIESA], *Lettera circolare ai Rettori delle Università cattoliche*, 31 gennaio 1992 és PONTIFICIA COMMISSIONE PER I BENI CULTURALI DELLA CHIESA, *Lettera ai Rettori della Università cattoliche per l'invio della „Relazione sulle risposte delle Università cattoliche circa le attività promosse riguardo ai beni culturali della Chiesa”*, 10 settembre 1994, Prot. N. 239/89/18). A CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA a PONTIFICIA COMMISSIONE PER I BENI CULTURALI DELLA CHIESA-nak lehetőséget adott arra, hogy a *Seminarium* folyóirat dupla számában *La Formazione dei Seminaristi alla Valorizzazione Pastorale dei Beni Culturali Ecclesiastici (Az egyházi kulturális javak hasznosítása a pasztorális életben)* címmel cikket írjon. [Vö. *Seminarium* N.S. 39/2–3 (1999)]. Ezt a kötetet a világ összes püspöki konferenciájához elküldték.

50 Vö. PONTIFICIA COMMISSIONE PER LA CONSERVAZIONE DEL PATRIMONIO ARTISTICO E STORICO DELLA CHIESA (jelenleg PONTIFICIA COMMISSIONE PER I BENI CULTURALI DELLA CHIESA), *Lettera circolare agli Ordinari diocesani sulla formazione dei candidati al sacerdozio circa i beni culturali*, cit., n. 22. A dokumentum azon kívül úgy emlékezik meg az Egyház felelősségéről a művészi örökség tekintetében, „hogy saját missziójának szerves részét képezi az emberi léleknek a művészet és történelem területén való legrégibb megnyilatkozásainak előmozdítása, megőrzése és értékesítése”.

51 Erre a javaslatra a római Pápai Gergely Egyetem 1991-től elindította „Az egyházi kulturális javak felsőfokú tanfolyamát”. A példa hasonló kezdeményezéssel folytatódott Párizsban, Lisszabonban, Mexikóban, Bresciában (Olaszország), stb. Sok nemzet állami egyetemi centrumában is hasonló speciális muzeológiai kurzusokat hoztak létre, melyek valóban hozzájárulhatnak az egyházi múzeumokban dolgozók általános felkészítéséhez.

hogy fogékonyá tegyék őket az egyházi múzeumok szervezésére és vezetésére, valamint a régióban található kulturális örökség megőrzésére.

5.2.2 A munkatársak és az idegenvezetők képzésének alapelvei

A képzési tervben foglalkozni kell a szakmunkatársak és az idegenvezetők képzésével. Nem arról van szó, hogy a múzeumi szervezetben lévő különböző szakterületek munkatársait kiváló szakmai szinten, professzionális módon kell felkészíteni (illetve a felkészítést ellenőrizni), hanem sokszorosan érvényes az, hogy őket inkább az egyházi sajátosságokba kell bevezetni. Nekik azon a szakmai szinten kell lenniük, hogy beilleszkék az Egyház művészeti-kulturális örökségét a katechetikai, kultikus, kulturális, karitatív összefüggésbe, ezzel az ilyen javak műélvezete ne kizárólag az esztétikai valóságra korlátozódjék, hanem a keresztény művészet általános nyelve által pasztorális eszközzé váljon.

– *Belső idegenvezető munkatársak.* Különösen a nézőközönség vezetésével megbízott múzeumi szakalkalmazott hivatott arra, hogy a látogatók különböző lényeges tulajdonságait megállapítsa azért, hogy őket szervezett vezetések által, melyek pl. különleges témaköröket, egyes tárgyakat, hasonló csoportba tartozó műveket állítanak a középpontba, a kiállított művek élvezetéhez vezesse.

– *Belső animátorok* [belső szervező-kezdeményező munkatársak]. Esetleg más belső szakemberek feladata, akiknek megbízatása a látogatók animációja, hogy alkalmakat teremtsenek a találkozásra, ismerkedésre, szembesítésre.

– *Külső munkatársak.* A múzeum szervezetén belül a szakmunkatársak mellett arra is lehet gondolni, hogy olyan tudású és képességű külső szakembereket képezzünk, akik elsősorban a helyi közösségeknek felajánlott tárlatvezetéseket által – de egy olyan látogatót sem elhanyagolva, aki a vallási turizmus követője – a múzeumban kiállított tárgyakat kapcsolatba hozzák a régióval. Az egész érintett területnek ugyanis mindenki számára nyitott pasztorális műhellyé, valamint az építészet, a történelem, a dokumentumok által, melyek az Egyház kulturális javakkal kapcsolatos érdeklődését tanúsítják, a kulturális aktivitás lehetőségévé kell válnia.

– *Oktatók és egyházi szakmunkatársak.* Azért, hogy a kulturális javak és a pasztorális terv közötti összefüggést kézzelfoghatóvá tegyük, a katekéták, hittanárok és a különböző egyházi szakmunkatársak képzésénél különleges figyelemmel kell foglalkozni azzal, hogy a sokféle tevékenységben és kezdeményezésben képesek legyenek sikeresen felhasználni a számukra rendelkezésükre álló művészeti-kulturális örökséget.

– *Külső idegenvezetők és turisztikai szakemberek.* Külön támogatási szempontok segítségével igénybe kellene venni külső idegenvezetőket és turisztikai szakembereket; akik a szükséges tulajdonságokkal rendelkeznek ahhoz, hogy az Egyház történeti, művészeti és kulturális örökségének megfelelő felhasználása általuk is megvalósuljon. Ebben az összefüggésben kívánatos lenne megkövetelni tőlük a vallásos turizmus szakemberei számára rendezett egyházi képzésen való részvételt, úgy, ahogy ezt a hittanároktól elvárjuk. Egy ilyen perspektívát azonban az illetékes civil intézmények tudomására kell hozni, hogy egyeztessék ezzel össze tájékoztatásukat, eljárásaikat és kívánatos módon megállapodásaik kölcsönös elismerését.

A felelősök és szakemberek megfelelő képzése mind egyházi, mind civil szektorban szélesebb körű együttműködéshez vezet az Egyház kulturális javainak szakterületén, ugyanis megfontolt egyeztetéseket mozdít elő személyek és intézmények között (különböző szakterületek szakértői, a kulturális javak védelmére rendelt intézmények, minden rendű és rangú iskolák, kulturális és turisztikai központok).

5.2.3 Kezdeményezések a szakmunkatársak képzésére

A papság és a szakmunkatársak képzése mindenekeelőtt a képzés szokásos helyszínein, a rendes programokon való részvétellel valósul meg. Kívánatos továbbá különböző szinteken megszervezett szaktanfolyamokat indítani az ismeretek elmélyítésére és a szakképzésre. Rendkívül

hasznosak a rövid továbbképző tanfolyamok, melyeket rendszeres időközönként különleges témakörökben szerveznek. Ahhoz, hogy a képzési rendszert folyamatossá tegyék, segítség lehet információs lapok vagy körlevelek közzététele, melyekben: utalnak a tapasztalatokra, adminisztratív jellegű információkat nyújtanak, felsorolják a szakterülethez tartozó egyházi és civil dokumentumokat, részletes bibliográfiát ajánlanak.

A képzési kurzusok az alábbiak szerint oszthatók fel:

- a papi hivatásra készülők számára, amennyiben ez lehetséges, a szemináriumokon összejöveteleket kell szervezni, melyek célja, hogy érthetővé tegyék a különböző filozófiai és teológiai szaktudományokban az egyházi kulturális javak területét érintő, már meglévő tartalmakat, valamint az, hogy előkészítsenek az ügyvezetésre, a civil hatóságokkal való kapcsolattartásra, intézmények közötti együttműködésre;

- a papság továbbképzésére tanácsos tematikus tanulmányi napok megszervezése, melyek között az egyházi múzeumokkal kapcsolatosak is vannak (az egyházmegyei múzeum szervezete és újraértékelése; plébániai vagy helyi gyűjtemény létesítése; az egyházmegyei múzeum integrációja a régióban; pasztorális tevékenység az Egyház történeti, művészeti és kultúröröksége által; kapcsolat a civil hatóságok felé; ügyviteli kérdések, stb.);

- a vezetőknek (papok vagy civilek), akiknek az egyházmegyei múzeumért egyházmegyei szinten kell felelősséget vállalniuk, további szaktanfolyamok előkészítése szükséges, esetleg a regionális püspöki konferencia vagy a nemzeti püspöki konferencia szintjén. Ebben az esetben civil intézmények tanfolyamai vagy akadémiák szakirányú továbbképzései is hasznosak lehetnek;

- laikus szakmunkatársak számára, akiknek különleges szerepet kell vállalniuk, megfelelő módon lehetőséget kell biztosítani mind általános felkészítésre az egyházi tanulmányi központokban (egyetemek, főiskolák, pápai fakultások, felsőfokú vallástudományi intézetek), mind szakirányú képzésre kifejezetten erre a célra szervezett tanfolyamokon. Ezzel kapcsolatban figyelemre méltó példák a vallástudományi intézetek szervezésében a kulturális javakkal foglalkozó szakmunkatársak és a turisztikai idegenvezetők számára rendezett [tovább]képzések.

5.2.4 Kezdeményezések a látogatók képzésére

Megfelelő kezdeményezések által a közönséget is képezni kell az Egyház kulturális javainak művelésére. Ez a képzés megvalósulhat kiállítási tárlatvezetések szervezésével, esetleg másodlagos kezdeményezések, az iskolarendszer, a tömegtájékoztató eszközök, a tanulmányi konferenciák, a régió kultúrpolitikája stb. által. A közönség két csoportba osztható: azokra, akik az Egyház közösségéhez tartoznak, és azokra, akik más környezetből származnak. Azért, hogy minél több személyt elérjünk, egyházmegyei jellegű és helyi jellegű kezdeményezéseket kell elindítani. Továbbá érvényes az, hogy a célszemélyek tipológiája alapján megkülönböztetjük a kezelés módját iskoláskorúak, felnőtt közönség, turisták, zarándokok stb. esetében.

Egyházmegyei jellegű kezdeményezések. Példaként bemutatunk néhány lehetséges kezdeményezést:

- szabályos időközönként egyházmegyei tanulmányi napok és ülések szervezése olyan témákkal kapcsolatban, melyek napvilágra hozzák egy meghatározott régió kulturális gazdagságát;

- tárlatvezetések tervezése az egyházi múzeumokba, kegyhelyekre, templomokba, lehetőség szerint a keresztény régészet ásatásaihoz és az egyházmegye más, különösen jelentős helyeire, miközben megkíséreljük az egyes műemlékeket összefüggésbe hozni a régióval és az egyháztörténelemmel;

- a múzeumokban vagy más egyházi együttesekben olyan régi és kortárs anyagok időszaki kiállításainak megrendezése, melyek az egyházmegye területéhez vagy egy szerzetesrend sajátos tevékenységéhez kapcsolódnak.

Ezeket úgy kell megvalósítani, hogy a különböző rendezvények ne kizárólag kulturális formákban oldódjanak fel, hanem egyházi kiindulópontokra épüljenek, hogy így a látogatókat ne

csak az Egyház kulturális javainak történeti-művészeti, hanem vallásos-pasztorális értéke iránt is fogékonnyá tegyék.

Helyi jellegű kezdeményezések. Hasznosak továbbá a képzési kezdeményezések az egyes közösségek vagy az egyes helyek számára, hogy nyilvánvalóvá tegyék a használatban lévő és az onnan kivont javak közötti szoros kapcsolatot, hogy összekössék a műveket, miközben ez a szükséges történelmi perspektívát nyújtja, valamint a múlt és jelen közötti összefüggést láthatóvá teszi. Példaként bemutatunk néhány lehetséges kezdeményezést:

- mindenekelőtt a hívek és a közösség más tagjai kulturális javaikat történeti-művészeti érdeklődésből, meghatározott időközönként újra látogassák meg, hogy az előző generációk hitének és kultúrájának tanúbizonyságát, kiváltképpen saját templomaikét, nyilvánvalóvá tegyék;

- szakmai napokkal és beszélgetésekkel, színházi előadásokkal, múzeumlátogatásokkal átszőtt éves program szerkesztése, hogy a saját régiót újra felfedezzük, és az ahhoz való tartozás érzését erősítsük;

- ebbe a szervező munkába különösen a fiatalok bevonása szükséges, hogy így érdeklődésük abból táplálkozhasson, ami vallási, szociális és kulturális szempontból előnyös;

- érthetővé tenni az egész közösség számára, hogy az Egyház történeti művészeti és kulturális örökségének javai mindenkinek, különösen a legszegényebbekhez tartoznak, mivel a szeretet evangéliumának örömhírét fejezik ki, és az egyházi közösség méltóságát ábrázolják;

- nyitottá kell válni a külső látogatók számára turisztikai szempontból vonzó rendezvények szervezésével;

- a régi testvérületek célkitűzéseit úgy beépíteni, hogy azok az Egyház kulturális javainak területén is hatékonyak legyenek.

Kezdeményezések turisták és zarándokok számára. Példaként bemutatunk néhány lehetséges kezdeményezést:

- ami a turistákat illeti, a turizmust az egyházi helyszíneken vallásos turizmusnak kell tekinteni, ami miatt a múzeumok látogatásakor is hivatkozni kell az ott őrzött műtárgyak származási helyének egyházi funkciójára;

- ami a zarándokokat illeti, az Egyház muzeális gyűjteményeit vallásos összefüggésben kell hasznosítani azáltal, hogy váljon érzékelhetővé a keresztény közösség hitének útja, valamint a megrendelők, a művészek, a népi vallásosság néha ellentétes formái és a helyi hagyományok.

Iskolához kapcsolódó kezdeményezések. A minden rendű és rangú iskolával kapcsolatosan az a fő feladat, hogy a fiatalok érdeklődését nemcsak az egyházi múzeumban kiállított tárgyak vagy azok története iránt keltsük fel, hanem a régió fokozatos felfedezése iránt is. A fiatal korosztály számára az Egyház kulturális javaival kapcsolatos különleges érdeklődést az iskolai intézményeken kívül a „felnőttek népfőiskolái” vagy más hasonló intézmények is felkelthetik, mivel az ismereteket és az alkotó készséget ösztönzik. Iskolai vagy felsőoktatáshoz kapcsolódó összefüggésben a következő kezdeményezések lehetségesek:

- vezetett múzeumlátogatások felajánlása, melyek a múzeumot kapcsolatba hozzák a teljes egyházi kulturális örökséggel;

- kutatások és tanulmányi táborok szervezése;

- pályázatok vagy versenyek előmozdítása (írásos dolgozatok, tanúbizonysággyűjtemények, átképzési programok, rajzok, fotók stb.);

- a diákok és hallgatók tevékeny foglalkoztatása, hogy érdeklődjenek az Egyház történeti művészeti és kulturális öröksége iránt.

5.3 Az önkéntesek szerepe

Az egyházi feladatok elosztásával kapcsolatban fontosnak és hasznosnak bizonyul, hogy megfelelően felkészített laikusokat az egyházi múzeum szervezetének különböző feladataira felelősséget is vállaló önkéntesként foglalkoztassunk. Egyébként sok esetben az egyházi

múzeumokat, főként ha kisebbek, általában olyan személyek vezetik, akik ezt a szolgálatot a hit és a tanúságtétel szellemében térítésmentesen és önkéntesen teljesítik.

Azonban az önkéntesek szervezésében elkerülhetetlen a felelősök különleges figyelme a jogi és adózási szempontokkal kapcsolatban, melyeket az egyes államokban a polgári törvényalkotás ír elő. Tehát azon kell fáradozni, hogy ez a szolgálat, a nagylelkű rendelkezésre álláson túl, illő feltételek mellett és a szükséges szakmaisággal legyen megvalósítható. Az önkéntes szakembernek is megfelelő képzési kurzuson kell részt vennie, és arra a szintre kell őt hozni, hogy ott, ahol szükséges, az alkalmazott személyzettel közreműködve dolgozhasson.

Meghatározható az önkéntes közreműködők néhány kategóriája: egyszer azok, akik nyugállományban vannak; azután azok, akik az első munkahelyüket keresik; és végül azok, akik szakmailag a múzeumi tevékenységhez közel álló területtel foglalkoznak, és szabad idejük egy részét erre a célra fordítják.

– *Nyugdíjasok.* Ez a személycsoport fontos szerepet vállalhat, ha térítésmentesen értékes segítséget nyújt. Mivel szabadon rendelkeznek saját idejükkel, szolgáltatásokat nyújthatnak a múzeum szervezetének különböző területein. Annak érdekében, hogy szolgálatuk megfelelően integrálható legyen, figyelembe venni és betartani kötelesek a múzeumi szervezet általános szempontjait, az előírásokat és a munkaidőket. Energiáik és szolgálatkészségük az elvárt szakmai illetékességekre és a múzeum konkrét igényeire tekintettel vehető igénybe.

– *Egyetemi vagy főiskolai hallgatók.* A fiatal korosztályhoz tartozó hallgatók is, vagy azok, akik az első munkahelyükre várnak, önkéntesség alapján a múzeum működtetésében hasznos módon alkalmazhatók. Szolgálataikért bizonyos esetekben fizetni lehet (mindig a törvényi rendelkezéseket figyelembe véve). Az ilyen önkéntes szolgálat szakmai gyakorlatot is jelenthet a jövőbeni hivatás eléréséhez.

– *Szakmai munkacsoportok.* A megterhelő negatív szempontok leküzdése érdekében a múzeumi területen néha munkacsoport-formák keletkeznek, alapítványok, a múzeum bevételei, egyházi megelőző intézkedések támogatásával. Ez a szerveződéstípus a fiatalok számára foglalkoztatási alkalmat, és a részegyházak történeti művészeti és kulturális öröksége számára megfelelő ügykezelési formát jelenthet.

– *Másutt foglalkoztatottak.* Léteznek továbbá szakmailag elkötelezett emberek, akik felajánlják szabad idejük egy részét. Inkább alkalmi szolgáltatások kérhetők tőlük, melyekben szaktudásukat olyan mértékben alkalmazzák, amely megfelel a múzeum szervezetének. Önkéntes szakértők együttműködése különösen egyes irányítási és szakterületeken hasznos és előnyös.

– *Tanácsadók.* Ebben az vonatkozásban például létre lehet hozni a múzeum tanácsadói testületét, melynek az ordinárius által egy meghatározott, ismétlődő időtartamra kijelölt olyan tagjai legyenek, akik képesek a tőlük kívánt szolgáltatásokat térítésmentesen nyújtani, és kutatásokat kezdeményezni bizonyos területeken. Ezek a kutatások értékes adalékot nyújthatnak ahhoz, hogy szempontokat állapítsanak meg és valósítsanak meg a megőrzéssel, szervezéssel, hivatalvezetéssel és ügykezeléssel, anyagi erőforrások megteremtésével és belső elkötelezettség rendjével kapcsolatban.

6. Befejezés

Az Egyház kulturális javai örökséget képeznek, melyet minden keresztény közösségre vonatkozóan fizikai állapotában megőrizni, jogilag megóvni, és pasztorális szempontból hasznosítani kell, hogy ápoljuk a múlt emlékét, és a jelenben továbbra is mutassuk be azt, amit az Egyház missziós küldetéséhez rendelt. A történelem olvasata a művészetek szemlélése által nyílik meg a próféciára, hogy így „Az Egyház, mint az élet tanítómestere, nem utasíthatja vissza azt a küldetést, hogy segítséget nyújtson a kortárs embernek vallásos csodálkozását a szépség és a bölcsesség varázsa láttán ismét megtalálni, mely a történelmi hagyatékból előtör. Az ilyen feladat a tájékozódás, bátorítás és kölcsönös egyeztetés folyamatos és állhatatos munkáját kívánja.”⁵²

Az egyházi múzeumok a hívek belső elköteleződésének, valamint a művészeti és kulturális

örökség felértékelésének és hasznosításának színhelyeiként újra összekapcsolják az emlékezés értékét a próféciával, ezzel megőrzik az Egyház hagyományának (*Traditio ecclesiae*) kézzel fogható jeleit. A történeti-művészeti örökség által bemutatják az üdvtörténet beteljesedését Krisztusban; újra felkínálják a keresztény evangelizáció művét; a művészet szépségében az „új eget és új földet” mutatják be; ezek jelek annak összefoglalásához, hogy Krisztus minden mindenben. Amit az egyházi múzeumok jelentenek, az emberségben és spiritualitásban való növekedést tesz lehetővé, amiért joggal a részegyházak pasztorális tervébe tartoznak. Ezen örökséggel kapcsolatos figyelem a keresztény evangelizációnak és a kultúra előmozdításának új és hatékony eszközévé válhat.

A jelen körlevélben kifejtett megfontolásokból néhány záró gondolat és elvárás következik, melyekből levezethetők az Egyház kulturális javainak gondozásával összefüggő stratégiák:

– szükséges az, hogy minden egyes részegyház átfogó tervet készítsen kulturális javaira vonatkozóan;

– ez a terv egyházmegyei és helyi szinten szorosan kötődjön a pasztorális tervhez;

– kívánatos továbbá az együttműködés azokkal a világi intézményekkel, melyek érdekeltek a kulturális fejlődésre vonatkozó tervek közös kidolgozásában;

– ebben az összefüggésben az egyházi múzeumot nem kizárólag látogatható helyszíneként kell tekintenünk, hanem a kulturális-pasztorális tevékenység és az Egyház történelmi életével kapcsolatos tapasztalatok helyszíneiként is;

– ezért szükséges az, hogy a papságot erre a tématerületre neveljük, és kétségtelenül nem csak képzés és továbbképzés által, hanem az Egyház történeti és művészeti öröksége egyházi és polgári értékének közvetlen tudatosításával is;

– és ugyanígy elengedhetetlen a különböző szakmunkatársak felkészítése, hogy ezen örökség műélvezőit megfelelő módon meggyőzzék és elkötelezzék;

– ezen a szakterületen szükségessé válik kutatások előmozdítása, hogy az Egyház kulturális javaival kapcsolatos ismereteknek és azok megközelítésének új formái jöjjenek létre;

– nagyon fontos az, hogy a kulturális javakat lehetőség szerint származási helyükön hasznosítsuk, miközben egymással kapcsolatba hozzuk azokat a különböző részeket [területeket és intézményeket], melyekből az adott egyházi terület összetevődik;

– szükséges az, hogy megfelelő terek álljanak rendelkezésre ahhoz, hogy az egyházi múzeumban minden elhelyezhető legyen, ami helyben nem őrizhető meg, és helye legyen a sokféle kezdeményezésnek, ami a látogatók érdeklődésének felkeltését szolgálja;

– az egyházi múzeumot megfelelő módon kell megszervezni: megvalósítva a benne elhelyezett minden egyes műtárgy leltározását és katalogizálását (az egyházmegye leltárjegyzékéhez kapcsolódóan), esetenként multimédiás eszközök fejlesztésével a múzeumi didaktikához; az ügykezelés felépítésével; a műtárgyak mozgásának szabályozásával; a látogatási útvonalak megtervezésével, az intézmények együttműködésének kezdeményezésével.

Tekintettel az Egyház azon jelenlegi akaratára, hogy saját gyökereit visszaszerezze, mind egyházi, mind polgári területen a múzeumi stratégiák kiépítése szükséges, hogy ezáltal a különböző rendezvények kínálata az intézményeket egymással kösse össze, és a sajátosan egyházit észrevehetővé tegye.

Ezen célok eléréséhez:

– szükséges mindenképp megfelelő kommunikációs rendszer segítségével érdeklődést ébreszteni az Egyház művészeti és kulturális öröksége iránt: ez az első impulzus, mely egyrészt odavezet az egyházi múzeumhoz, és mindahhoz, ami azzal kapcsolatban van, másrészt nyilvánvalóvá teszi az Egyház történeti-művészeti örökségének történelmi, kulturális, esztétikai, érzelmi és vallásos értékét;

– szükséges mindenbe, ami az egyházi múzeumban kiállításra kerül, újra életet lehelni azáltal, hogy a látogatók számára érthetővé tesszük, hogy a bemutatott készítmény saját egzisztenciájuk része: ez a második impulzus, amely bevezet az egyházi múzeumba, és a múzeumok ihletet adó tartalmait értékes kulturális javakként mutatja be;

– szükséges továbbá az [Egyház kulturális javai iránti] érdeklődést felébreszteni mindazzal,

ami a múzeumban újra felfedezhető, és amit [a látogató] számára a múzeumi látvány példaként nyújtott, ez a harmadik impulzus – mely „kivezet” az egyházi múzeumból –, ezzel az egyén újra saját kultúrkörébe illeszkedik vissza, és az a vágy ébred benne, hogy a művészeti és kulturális örökséget, mely körülveszi őt, megvédje és megőrizze.

Ebben az értelemben az egyházi múzeum a humanizmus és a vallás helyszínévé válik. Amilyen mértékben a kortárs ember a múlt tudatát magába fogadja, úgy látja a jövőt maga előtt. Amilyen mértékben a hívő a saját történelmét újra megtalálja, úgy élvezi a művészetet, él szent életet, és hirdeti „Istent, aki minden a mindenben”.

Befejezőként felhívjuk a figyelmet [Szent] II. János Pál pápa egyik buzdítására: „Olyan időszakban élünk, amikor felértékelődnek a tárgyi emlékek és a hagyományok azzal a szándékkal, hogy minden egyes nép eredeti spiritualitását újra felfedezzék. Miért nem lehet ugyanezt megtenni vallásos területen, hogy minden korok műtárgyai értékes bizonyosságait jelentsék a keresztény nép hitérzékének? Menjetek tehát ti is a mélységekbe, hogy felszínre hozzátok azt az üzenetet, melyet számotokra a múlt művészeinek alkotó ötvösszerszáma átadott. Megszámlálhatatlan csodára fog fény derülni akkor, amikor a vallás lesz a próbakő.”⁵³

Abban a reményben, hogy az itt leírt megfontolások hasznos kiindulási pontot jelenthetnek az egyes részegyházak számára, ezáltal a tájékozódást és a sajátos szabályozás rendszerét előremozdítják, minden jót kívánok Önnek pásztori szolgálatához és kulturális jellegű fáradozásaihoz az Egyház kulturális javai által, miközben nekem kedves alkalom kínálkozik arra, hogy kifejezzem Önnek tiszteletteljes és szívből jövő üdvözetemet.

Maradok mélyen tisztelt Eminenciádnak (Excellenciádnak)

az Úrban kész híve:

+**Francesco Marchisano** elnök

Carlo Chenis, S.D.B. titkár

Vatikán, 2001. augusztus 15.

53 GIOVANNI PAOLO II, Allocuzione ai partecipanti al Convegno Nazionale Italiano di Arte Sacra, 27 APRILE 1981, cit.